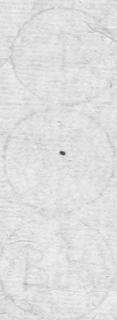

B. L. 1-14

130

379(1) | T. 144241
C. 1205757

379(2) | T. 144242
C. 1205765

379(3) | T. 144244
C. 1205768

FRAN. BALDVINI, LC. CL.
IN
LEGES ROMVLI
ET
LEGES XII TABVL.

LIBRI DVO:

Quibus fontes Iuris Civilis explicantur:

Illustrati SUMMARIIS, Græcorumque in-
terpretatione locupletati,
studio & opera

HENRICI PETREI
Herdesiani.

Cum rerum & verborum insignium INDICE.

ET

LVGDVNI,
APVD CAROLVM PESNOT.

3-8886

M. D. LXXXIII.

LEGES ROMANAE
LEGES XII TABULARUM

LIBRI DVO.

Quintus Mucius Scaevola

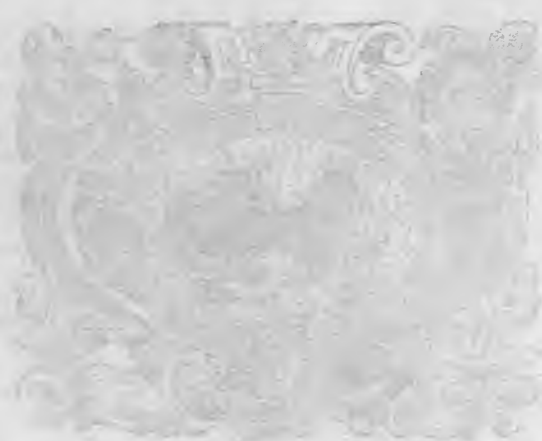
Magistratus Romanorum
Legumque Interpretum
Auctoritas

HENRICUS PETRII
Hugolinus

Commentarii et Notae ad Leges

ET

NOVA

NOVA

IN VINDOBONA
APUD CAROLUM THURNERUM
MDCLXXII

NOBILIBVS ET STRE- NVIS CONRADO ET GEB-

HARDO, ANDREAE FILIIS, A

Meiendorff, in Vmmendorff; fratri-
bus Germanis:

S. P. D.

Henricus Petreus Herdesianus.

*V*M recognitis à me in Imperiales Institutiones Francisci Balduini I. C. CL. commentarios denuo Typographi essent elaboraturi; is Cas ab eodem explicatas cum Romuli tum Decemuirorum Leges (fontes Iuris ciuiliis & riuos) existimârunt illis adiungendas. Ceterum, quo expeditior earum foret grataque pluribus lectio, me rogârunt, vt easdem recenserem, & tñ Græca, à Balduino citata solum nec Latina facta, interpretando, tum in singula capita præmittendo summaria si quas animaduertent mendas corrigerem. Equidem, vt non tantum esset abs re mea ocij mihi, aliena vt curarem; morem gesti tamen illis, in re, iudicio meo, tenui, illorum opinione vtili. Neg enim hñc tantum requiri laboris putauit, vt precibus magnopere videretur exorandum. Forte autem in ipsa tractatione tum Iuris tum Imperij Romani cunabula, tanta olim molis fundamenta, intentius intuebar; atque illa etiam de exequiarum ætate XII Tabularum Leges erant in manibus; iamque mæstissimum nobilis & præclari Iuuenis Hermannii Kottij, consobrini vestri p. m. finis animo & tantum non oculis meis obuersabatur; cum litteræ mihi redduntur Iohannis Himselij, V. CL. ex quibus incolumitatem quidem vestram, sed & grauem ex obitu patris vestri carissimi concepam ægritudinem cognoui. Equidem ipse rerum mearum sat agebam, meumque ipse patrem virum honestum & integrum Heisonem Petreum lugebam; sed tamen vestro quoque dolore me affici, scribendo vobis declarare constitueram. Tabellarios vero vt expello, æstas elapsa est; vestramque, vt spero, ægritudinem cum sacrarum litterarum consolationes mitigârunt interim, tum dies minuit. Porro cum & illa interea Romuli atque Decemuirorum Leges iam quasi renata prodirent; ad vos hæc fratres germani, visum fuit præfari, quo æquo id animo laturos esse considerem. Etsi enim à multis hodie vestri ordinis hominibus liberales disciplina contemnuntur; vestra tamen iudicia de litterarum usu & cultu longè alia perspecta mihi sunt. Nimirum & pater, quem dixi, vester ANDREAS A MEIENDORF. p. m. non ipse modo doctrinam studijs excellebat, sed singulari eadem benignitate fovebat; in quorum scilicet conseruatione sitam esse videret Reip. salutem. Dederat ipsi Deus, præter eminentioris tum generis tum statura dignitatem, ingenium egregium, & fortunas amplissimas; sed parum id esse putabat, nisi & virtute pariter & literis eloquentiaque præstaret. Itaque eius in arduis sepe & intricatis Reip. negotijs discernendis iudicium, inque iisdem explicandis industriam, multis sunt admirati. Imprius vero artium opt. studia quanti faceret, ea re ostendit, quod non puerilem tantum indolem vestram magistris eruditus in disciplinam traderet, verum ætate etiam prouectioribus eos vobis præficeret, à quibus ad omne officij genus instructi non solum viuo ipsi sed morienti etiam solatia præberetis. Etenim vbi animam seruatoris Christi meritis fidencem, Patri celesti commendasset, in vestra potissimum commoditate, quod terræna attinet, ac quiescens obdormijt; non annis iam melioribus fraudatus, nec tristiora senectutis fastidia expertus. Cum igitur, quorum patres aut maiores aliqua gloria præfiterunt, ij (quod ait Cicero) studeant plerumque in eodem genere laudis excellere; non esse opinor quod verear ne hanc interpellationem improbetis, aut libri huius, à me summaris illustrati Græcorumque interpretatione locupletati, patrociniū grauate suscipiatis. Valeat, & consobrini vestri Aluensebiji salutem dicite verbis meis plurimam, Data 9. Calend. Septemb. Anno M. D. LXXXIII.

4
PRINCIPI NOBILISSI-
MÆ, MARGARITÆ FRANCÆ,
DVCI BITVRIGVM, FRAN-
ciscus Balduinus S. P. D.

I CVM suis Legibus renasceretur Romu-
lus, ijs vt maioris aliquid vel dignitatis con-
ciliaret, vel autoritatis, faceret profecto, quod
fecere sapientissimi, qui secui cum sunt, Le-
gumlatores, vt non tam autorem se, quàm
maius aliquod Sapientiæ Numen profiteretur.
Neque vero inuideret aut Numæ suam
Ageriam, aut suam Soloni Mineruam. Vel-
let autem, si posset, adire te, quam vtriusq; & sapientiam & virtutem,
non referre modo, verùm etiam superâsse audiret. Sed in istam ta-
men tuam pietatis iudicijque præstantiam semel intuitus, tam esset,
opinor, religiosus, vt ad te referre non auderet, quæ neque tam sacro-
sancta esse intelligeret, neque tam augusta, te vt autore digna videri
possint. Nos eò minimè sanè audaciores esse conuenit: tantò etiam
timidiores, quantò fuit maior Rex tantus. Sed quid ille tamen ante
tot annos de rebus summis iudicârit, si quæras (quanquam minimè
id nescias, quæ tanto maximarum rerum studio teneris) tribues tu
quidem Antiquitati, quod ei debetur, vt qualis qualis est, digna sit,
quæ consideretur: efficies autem, vt has, tenues licet & exiles, eius re-
liquias, & offerri tibi, & tuo etiam augustissimo in nomine apparere
non recusem: tantoq; id recusem minus, quod eas nobilissimæ Re-
ginæ Nauar, amitæ tuæ placuisse meminerim: & hæredi tibi, quod
iam illi nomen debebam, exoluendum esse cogitem: tantoq; etiam
magis, quòd in illius tu locum ita successisti, vt non amisisse, sed ma-
ioris etiam spei Margaritam veluti resplendentem tempora hæc no-
stra recepissee videantur. Edent alij aham suæ propterea lætitiæ signi-
ficationem: tua certè hæc Schola neque muta erit, neq; otiosa, neque
ingrata. Ex cuius interea literis, quas in ea profitemur, si quid ad te ve-
recundè referre voluerim: neque maius tamen quippiam, aut à tua
persona minus alienum dare potuerim: Tu pro tua singulari beni-
gnitate, hominis tibi addicti studio facile ignosces: qui est eius erga
te obseruantia, suam vt tenuem atque exiguam facultatem tibi no-
tam esse, quàm voluntatem prorsam ignotam malit.

Ex tua Academia Biturigum, Calendis Iunij,
M. D. L.

FRAN-

FRANCISCI BALDVI- NI IURISCONSULTI LIBER PRIMVS AD LEGES

Romuli Regis Rom.

1. *192.* Iuris Civilis origo studiose perquirenda est; & inde vsq; a Romulo repetenda.
2. *193.* Marlianus de memoria Ro. antiquitat opt. meritis.
3. *194.* Lingua temporibus Romuli in Latio quæ?
4. *195.* Seruius Tullius suas fœderum leges latinas conscripfit veterum Græcorum literis.
5. *196.* Græcorum olim litera fuerunt eadem penè quæ postea latina.
6. *197.* In Italia ferè omnes homines vsq; ad tempora Saturni.
7. *198.* Saturnum secuti sunt ex Græcia Oenotrii, Aboriginæ, & Pelasgi; & tandem etiam Arcades.
8. *199.* Itali quo iure civilis sub Latimorum regno vsi sint ignoratur.
9. *200.* Reip. Rom. initia Iustinianus refert ad Aeneam; progressus ad Romulam & Numa; perfectionem ad Cæsarem & Augustum.
10. *201.* Romuli leges ante quot iam annos editæ?
11. *202.* Lycus, Zalmoxis, & Solonis tempora.
12. *203.* Peripet. Lycurgi, & Solonis.
13. *204.* Antiquitati pauca breuesq; leges satis erant.
14. *205.* Dionysius Historicus rerum Rom. grauisissimus scriptor.
15. *206.* Romuli in Deum pietas quæ?
16. *207.* Rationis humane de Deo querit thesauri hypobesides?
17. *208.* Superstitio, nisi spiritus euellatur, tolli non potest.
18. *209.* Romuli temporibus regnabat Acha.
19. *210.* Vbi de Religione queritur, nihil neg. Romulo neg. Num attributandum.
20. *211.* In rebus politicis constituendis hominum ratio & iudicium quid valeat, exemplo nobis est Romulus.
21. *212.* Iuris prudentia quasi freni inicit hominū audacia.
22. *213.* Ex malis morib. bonæ leges natae sunt.
23. *214.* De contractionibus priuatisq; rerum dominij legem Romulus nullam tulit.
24. *215.* Nama contractuum & priuatorum dominiorum causa nomen Fidei & Termini conseruauit.
25. *216.* Romam Tullus armis, Ancus mro, Priscus maiora senatu locupletauit; Seruius tandem populoseiorem pluribus legibus coërcuit.
26. *217.* Numum primum signauit idem Seruius.
27. *218.* XII. denum Tabula Iuris Romani corpus constituebant.
28. *219.* XII. Tabularum auctores Decemviri ius priuatum, a Romulo minus quam ius publicum explicatum, diligentius complexi sunt.
29. *220.* XII. Tabulae ad Prætorum edicta, ad prudentum responsa, atq; ad rescripta Principum collata vix tenuia videntur esse iuris Civilis principia.
30. *221.* Cam Imperio populo, Romano ipsa quoq; moles Iurii accreuit.
31. *222.* Veteris Romæ videretur; & pastor alius casa Romuli.
32. *223.* Aeneas veteris Lupæ effigies adhuc Romæ.
33. *224.* Romuli leges quam effigiem conueri iucundius est.
34. *225.* Romulus anno ætatis 18. Urbem condidit; annis 37. regnauit.

Cogitant mihi persæpe de origine Iuris, viteremq; Rom. Remp. & eius, quam posteritati reliquit, Civilis prudentiæ Leges consideranti; & turpe, & indignum his studijs esse visum est, primos eius veluti fontes non modò non tenere, sed nec perquirere studiose. Cumque ab Romulo primo Rom. Rege, & Vrbis ipsius conditore id repetendum esse iudicarem; & quod de eo literis proditum est, diu multumque mecum reputarem; cepi equidem eius admiratione captus, carū quoq; quas edidisse fertur, Legi tabulas, si in aliquo fortè recessu Antiquitatis delitescerent, vehemèter expetere; quarumq; reliquias in veteri scriptorū monumentis sparsas, dissectasq; superesse videbam, magna & diligentia, & religione peruestigare. Id cū facio, cōmodè incidi in eam, quæ harum legum capita continebat, antiquissimam tabellā, multis olim annis (vt à Marliano, viro doctissimo, & de memoria Rom. antiquitarum optimè merito, accepi) adseruatam. Et quanquam verba nō tam esse videantur antiquitatis obsoleta, vt Romuli referant ætatē: sententiā tamē ipsam & eius esse, & à veteribus Romanis perscriptam, vix quenquam esse arbitror, qui negare auit. Linguam, qua Romulo regnante vtebatur in Latio, vix, opinor, intellexissent, qui postea & Romanè, & Latine locuti optimè dicuntur. Certe Seruius Tullius Rex, suas fœderum leges, quibus cum suis Romanis Latinos coniunxerat, conciliaratq; literis, quibus veteres Græci vtebantur, cōscripsit: ac ipsa quidem ænea columna, in qua erant insculptæ, adhuc tempore Augusti Romæ extabat in Dianæ templo. Sed non ideo existimemus linguam Romanorum, Græcam aliquando fuisse. Pompeius Festus commemorat verba quarundā Legum Numæ Pompili; quæ planè Latina sunt. Meminerimus etiā Plinium li. 7. cap. 58. scripsisse, veteres Græcos literas, easdē penè fuisse, quæ postea Latine. Sed missam hanc facio de genere sermonis, literarumq; forma coniecturam. Rem potius ipsam videamus. Primi in Italia homines feri, quæis neq; mos, neque cultus erat, habitauerunt, vsq; ad tempora Saturni;

Is genus indocile, & dispersum montibus altis,

Composuit, legesque dedit:

Aureas, (ut perhibent) illo sub Rege fuere

Secula: sic placida populos in pace regebat:

Vt est apud Poetam. Sed quales fuerint hæ tantorum bonorum autores Satur-
ni leges, ignoramus. Secuti sunt ex Græcia Oenotrij, Aborigines, & Pelasgi. Tan-
dem etiam Arcades, qui & literarum Græcarum vsum inuexerunt, & cum artibus 7
multas humanioris vitæ leges. Sed earum quoque iam pridem memoria omnis
interijt: quanquam Augusti adhuc tempore sacra illa, quæ Arcades instituerant;
Romæ seruata sint, Sed neque quo iure ciuili vti sint Italix incolæ toto illo Lati-
norum regno, scimus. Iustinianus noster in Nou. Const. 47. principia Rom. Reip. 8
ad ipsum Aeneam refert: quem initia quædam honestæ Reip. dedisse ait, & veluti 9
prima fundamenta iecisse. Secundo loco, Romulum, & Numam habet, sicuti ter-
tio Cæsarem, & Augustum. Sed antiquissimæ, quæ quidem certo commemoran-
tur, Romuli leges sunt, ante annos trecentum supra bis mille editæ: quo tempore 10
vix mortuus erat Lycurgus, nondum natus Zaleucus, qui annis plus centum non-
dum Solon, qui ferè ducentis annis posteriores sunt: quanquam & earum, quas hi 11
ediderunt, legum vix tenues quædam, & sparsæ reliquæ super sit. Et quicquid
tamen id est, quod reliquum est, vel Lycurgi TAN PHTRON apud Xenophontem, 12
& Plutarchum: vel apud Plutarchum, & Demosth. Solonistân AEONON, vel Za-
leuci apud Diodorum Siculum, & Stobæum, quis non propter antiquitatem co-
lit, & tanquam oracula penè adorat? Quò magis non ingrata multis fore confi-
do, qualiacunque super sunt Curiata Romuli scira, tanti & principis, & talis, tan-
tæque Reip. auctoris, Cumque Antiquitatis illius, qui tam paucæ, breuesque ele- 13
ges fuere satis, simplicitatem magna cum voluptate considerabunt; illa etiam
fortassis promissa olim tempora expetent;

Altera cum positis mitescent secula bellis:

Cana Fides & Vestis, Remo cum fratre Quirinus,

Iura dabunt.

Certe Dionysius Halicarnassæus, rerum Rom. grauissimus scriptor, (cuius te-
stimonio, si quid de Romulo dicendum sit, tam lubenter vtor, quam in historia 14
fidei, ac diligentiam scriptoris optimi vehementer probo) magno studio disse-
rit, quantum sit his Romuli Legibus tribuendum, quantum Reip. quam insti-
tuit; tantoque etiam magis, quòd religionem tanta etiam cura constituerit. Ac 15
laudanda quidem est hæc, quæ à sacris aliena non sit, voluntas: sed eius tenebras
& errores vel vanitatem potius videmus in ea re. Esse quidem videtur & pia & 16
sana hominum aliqua veluti thesis de Deo: sed cum ad ipsam descendunt hypo-
thesim, homines se planè esse ostendunt. Deum esse colendum rectè iudicat
Romulus: sed quis verè Deus sit, & quæ ratione colendus, non vidit: nec potuit
homo profanus, & doctrinæ coelestis ignarus. Ea est tamen in illa ignorance
hominum audacia vel temeritas potius infinita, vt nihil non citius confingant,
quàm hac in re nihil desiniant: nam & in hisce suis speciosis figmentis vehe-
menter sibi placent. Diceres Romulum & Numam crassiores quasdam vulgi
superstitutiones tollere voluisse: sed cum stirpes non excediret, fieri non potuit,
quin magis etiam repullularent. Fœcunda est enim, quæ stirpitus euulsa non est, 17
superstitio, & in immensum serpit. Sed quid à Romulo requiras; cuius tempore
tristissima erat religionis veræ penes eos ipsos, qui custodes eius esse debuerant,
confusio obliuioque, vel contemptus potius, cum regnaret impius ille Acha, 18
qui altare Domini disiecit, suum vt Damascenum erigeret: & tandem ipsum
quoque templum obstruxit, in quo erat colendus Deus. Verùm neque Ro. 19
muli superstitio, neque Numæ delirij, cum de religione quæstio erit, quic-
quam sanus quicquam tribuet. Ac si mihi aliquid fuerit ocium, de Iurispru-
dentia Chrestiana, quod institui, perscribere: efficiam, spero, vt omnes intelli-
gant, repudiandam esse tunc Iurisprudentiam vel profanam vel Fanaticam: reli-
giosam verò confectandam esse. Cæterum in rebus politicis constituendis quan-
to sit hominum & ratio & vis iudicij maior, meliorque, vel idem nobis Romu- 20
lus testis.

- lus testis esse potest: cui inter pastores & in caulis ouis educato, ad Reip. optimæ formam instituendam, & ad regendam multitudinem, suarumq; clientelarū honestissimo vinculo continendam, ciuilibus prudentiæ tantum fuit, quantum in villo veterum Vrbiū conditore, vel sapientissimo eruditoq; homine esse potest. Certè fundamēta iecit eius ciuitatis, cui & aliæ postea omnes celsere, & tantum tribuere, sola vt ad imperium & Leges orbi terrarum dandas condita videretur. Sparisit
- 21 Legum femina, ex quibus ea deinde Iurisprudentia enata est, qualem nullus vquam alius habuit populus, & quam solam esse omnes fatentur, quæ ad regendas Respublicas sit satis. Equidem quoties, ab Romulo ad nostrum vsq; Iustinianum, temporum memoriam, annorū ferè mille & trecentorum, mecū repeto, & quæ, qualesq; Legum moles ex tam exquisitis initijs natæ sint, considero; videre mihi videor cum hominum degeneri audacia magis atq; magis pugnantem Iurisprudentiam: & quid inter sit inter illam Antiquitatis ingenuam simplicitatē, & astutam posteritatis malitiam, sæpe cogito. Fœlix illa, ætate Romuli, vitæ facilitas, quæ tot vinculis coercenda non fuit. Sed morbis tamen grassantibus remedia prudenter
- 22 esse quæsitæ, & ex malis moribus bonas esse natas leges, aliquod est in malis solatium: & habenda Romanis gratia, qui ad huius vitæ turbas cōponendas tantum nobis reliquere & consilij, & iudicij, & æquissimæ rationis. Nullā de contradi-
- 23 cibus aut priuatis rerum dominij legem tulit Romulus. Nam & vlla vix erāt commercia, & de finibus lis nulla. Legis vtræq; de re loco Numa Fidei Terminiq; numen
- 24 consecrauit. Tandem Seruius cum totam urbem, quam Tullus bellator militari disciplina armarat, Aeneas ædificator muro cinxerat, Priscus maior senatu ornat,
- 25 iam populosiorem ordinasset descriptione classium atq; census, Latino rumque populorum societate auxisset, & numum primus signasset, cuius necessariū in commercijs vsum esse vidit: de nundinis, de cōtractibus, & iniurijs leges quinquaginta edidit: quibus & ciuilem permutationum æqualitatem tueretur, & no-
- 26 uas populi, qui iam astutus euaserat, fraudes coerceret. Sed iuris Romani publici priuatq; quoddam veluti corpus tum demum & compositum fuisse videtur, & absolutum, cum duodecim Tabularū leges editæ sunt. Ac ius quidem publicum
- 27 de sacris, & magistratibus diligenter constituisse Romulus visus est: priuatū verò minus explicasse: quod quidē XII. Tabularum auctores Decemviri tanto studio, tantaque cura sunt complexi, vt minima quæque persecuti etiam sint. Quantula
- 28 tamen ea sunt, quam tenuia principia, si cū illis, quæ deinde consecuta sunt, tam-
- 29 que latè diffusa, vel Prætorum edictis, vel Prudētum responsis, vel rescriptis Principum conferantur? Nempe, cum Imperio, cumque Pop. Rom. sensim accreuit
- 30 ipsa moles iuris Ciuilis. Sed hoc incrementum à primis initijs cōsiderandum est. Certè quò maiora flumina sunt, tantò solent admirationi magis esse eorum fontes non magni. Neque vereor ne multis rudia & inculta videantur, quæ à Romulo iacta sunt fundamenta, si quàm exigua & rudis tum eius esset ciuitatula, consi-
- 31 deremus. Sed & rudera quoque veteris Romæ quis non contuetur libenter? Augusti adhuc tempore pastoralis casa Romuli, qualis primū ab eo fixa fuerat, magna religione Romæ seruabatur, ea in regione Urbis, qua ex Palatio ad Cir-
- 32 cum diuertebatur: gratiusque Romanis & admirabilius erat hoc ligneum arundineumque tuguriolum, omnibus omnium principum virorum marmoreis
- 33 substructionibus. Et quem vel hodie Romæ propter antiquitatis memoriam non iuuat spectare æneam veteris Lupæ effigiem,
- — geminos atque (vt ait Poëta) vbera circum,
Ludere pendentes natos, & lambere matrem
Impavidos: illam tereti cervice reflexa
Mulgere alternos, & corpora fingere lingua?
- 34 Quanto magis Romuli grauissima iudicia de Repub. primamque Legum descriptionem, & veluti effigiem considerare, suaue est? Narrant Romulum non
- 35 nisi decem & octo annos natum fuisse, cum Urbem suam conderet. Sed senilis sapientia eius fuit, qua eam, septem & triginta, quibus regnauit, annis, rexit atque gubernauit.

LEGES ROMVLI.

I.

NE QVID INAVGVrato FACIVNTO.

II.

PATRES SACRA, MAGISTRATVSQVE SOLI PERAGVNTO INEVNTQVE.

III.

SACRORVM OMNIVM POTESTAS SVB REGIBVS ESTO.
SACRA PATRES CVSTODIVNTO.

IIII.

PLEBEI AGROS COLVNTO.

V.

POPVLVS MAGISTRATVS CREANTO, LEGES SCLSCVNTO, BELLA DECERNVNTO.

VI.

DEORVM FABVLAS NE CREDVNTO.

VII.

DEOS PEREGRINOS, PRÆTER FAVNVm, NE COLVNTO.

VIII.

NOCTVRNAS IN TEMPLO VIGILIAS NE HABENTO.

IX.

NE QVIS PRÆSENTIBVS FOEMINIS OBSCOENA VERBA FACITO.

X.

QVISQVE DEMISSAM AD TALOS TOGAM IN VRBE HABETO.

XI.

PARRICIDAS OMNES CAPITE PVNIVNTO.

XII.

NE QVIS, NISI PER PORTAS, VRBEM INGREDITOR, NEVE EGREDITOR. MOENIA SACROSANCTA SVNTO.

XIII.

MVLIER VIRO LEGITIME CONIVNCTA, FORTVNA-
RVM ET SACRORVM SOCIA ILLI ESTO. VTOVE
DOMVS ILLE DOMINVS, ITA HÆC DOMINA.

XIIII.

FILIA VTI PATRI, ITA DEFVNCTO VIRO HÆRES ESTO.

XV.

ADVLTERII CONVICTAM VIR ET COGNATI, VTI
VOLENT, NECANTO.

XVI.

SI VINVM BIBERIT, DOMI VT ADVLTERAM PV-
NIVNTO.

XVII.

PARENTVM LIBEROS OMNE IVS ESTO RELEGAN-
DI, VENDENDI, ET OCCIDENDI.

XVIII.

MONSTROSOS PARTVS SINE FRAVDE CÆDVNTO.
ANNO.

FRANCIS. BALDVINVS ANNOTATIONES.

IN I. NE QVID INAUGVRATO FACIVNTO.

1. Romulus augur auspicator vrbem condidit, augurioq, fratri prelatum regnum adeptus est.
2. Lacedemoniorum quoque exemplo fieri potuit, vt tantum Romulus augurijs tribuerit.
3. Lacedemonij Regibus suis Augurem assidere, & Senibus eundem interesse voluerunt.
4. Athenienses publicis consilijs suos vates siue sortilegos adhibebant.
5. Romuli auguratus, secundum Ciceronem, qualis?
6. Antiquitatis gentilis religio quæ?
7. Romuli exemplo ceteri quoque Reges auguribus vsi sunt.
8. Tarquinius Prisco Nemij Auguris nouacula religionem iniecit.
9. Romuli hasta terre infixæ frondes emisit.
10. Auguratorium vbi Roma edificatum?
11. Augurum autoritas prodigijs confirmata.
12. 13. Ciceronis de Augurum autoritate testimonia.
14. Posteriorum Cesarum leges Aruspices igne, & consulentes eos exilio multant.
15. Q. Mutinus Seneuola I. C. augur fuit: Sed Tubero I. C. auguribus fuit iniquior.
16. Pythagoras & Plato augures coluerunt.
17. Iudeus Missonianus in exercitu Alexandri.

M Arcus Cicero in libris de Diuinatione scribit; Vrbis Romanæ parentem Romulum non solum auspicator Vrbem condidisse, sed etiam optimū Augurem fuisse. Certè augurio & fratri prælatum est, & regnū adeptus: vt non temerè augurijs multū tribuisse videatur. & fortassis exemplo quoq; Lacedemoniorum mouebatur, qui & Regibus suis Augurē assessorē dederunt, & Senibus interesse voluerunt: sicuti & Athenienses omnibus publicis consilijs suos *MANTEAS*, (vates) adhibuerunt. Ac fateor quidem Cicero, Romuli auguratum pastorem, non urbanum fuisse: nec fictum ad opinionis imperitorum, sed à certis acceptum, & posteris traditum: nec in Romulo hæc calliditatem esse potuisse, nec in pastoribus illis, quibus præfuit, vt ad errorem multitudinis simulachra religionis fingeret: sed errasse multis in rebus Antiquitatem, quæ postea vel vfu, vel doctrina, vel vetustate immutata sit: retineri tamen, & ad opinionē vulgi, & ad magnas utilitates Reip. morem, religionem, disciplinam, ius Augurū, collegij autoritatē. Certè idem testis est, exemplo Romuli reliquos Reges Romanos Auguribus vsos esse, & exactis Regibus nihil publicè sine auspicijs, nec domi nec militiæ, ac ne priuatim quidē gestū esse. Vnus ex Regibus Tarquinius Priscus hæc Romuli legem, & auguria irrisisse videtur. Sed Næuij Auguris nouacula, quæ eorum discipulis dicitur, religionem illi iniecit. Cuius generis & illud fuit, quod Romuli hasta, quæ captato augurio ex Auertino monte in Palatiū misit, ferebatur terræ infixæ frondes emisisse, & in arborem, iuxta quæ Auguratorium postea ædificatum, creuisse: vt de Romuli fabuloso lituo nihil nunc dicā. Illis prodigijs, quæ homines vel astuti, vel supersticiosi cōfinxerunt, atque in vulgus sparserunt, & aucta est auguriorū religio, & confirmata lex Romuli, ne quid inauguratō fieret: & maximum habitum est præstantissimumq; in Rep. & cum autoritate confundum ius Augurū. Sicenim M. Tullius scribit in libris de Legibus, idq; elegantiissimè his verbis exponit; Quid maius est, si de iure quarimus; quàm possē summis imperijs, & summis potestatibus, comitiatus & concilia, vel instituta dimittere, vel habita rescindere? Quid grauius, quàm rem susceptam dirimi, si vnus Augur ALIVM dixerit? Quid magnificētius, quàm posse decernere, vt magistratus ab eisdem Consulibus? Quid religiosius, quàm cū populo, cū piebe agendi ius aut dare, aut nō dare? Quid, leges nō iure rogatas tollere: nihil domi, nihil militiæ, per magistratus gestū sine eorū autoritatē possē cuiquā probari? His verbis nō obscure ostendit Cicero, quantum Romani huic de Augurijs legi tribuerint. Certè & cum leges ipse cōtingit, vt Romulum imitari videatur, hæc edit capita; *QVÆQVE AVGVRI INIVSTA, NEFASTA, VITIOSA, DIRA DEFIXERIT, IRRITA, INFECTAQVE SVNTO. QVIQVE NON PARVERIT, CAPITALE ESTO. QVI AGENT, AVSPICIA SERVANTO. AVGVRI PARENTO.*

Sed longè aliæ postea fuerunt Romanorum Cæsarum leges: quæ quidem ex-
 14 tant in Codice nostri Iustiniani. Nam Constantinus Imperator statuit, Aruspi-
 ces esse concernendos, & in insulam deportandû, qui eos consuluerit. Constan-
 tius quoq; & Iulianus grauissimè vetant Augures consuli. Quid verò de Pruden-
 15 tibus nostris dicam? Augur fuit Q. Mutius Scæuola Iuriconsultus cuius domus & ha-
 bebatur, & erat totius Vrbs oraculum. Sed Iuriconsultus Tubero tantû Augu-
 ribus nō tribuit, quin aduersus Africanum atunculi sui testimonium iudicârit, va-
 16 cationem ijs, quo minus iudicijs operam darent, non esse dandam. Pythagoram
 mirarer eos tã opere coluisse, nisi & grauissimus philosophus Plato auguria proba-
 basset, Nam & in Phædro vocat *τῶν θεῶν ἀπορίων ἰσχυρὸν τὸ μαντεῖον διὰ τοῦτο*, &c. (Sapientum inuestigationem futuri per auguria) Sed nos qui melioribus magistris,
 Christo, eiusq; & Prophetis & Apostolis, operam nomenq; dedimus, vanas ina-
 nium auguriorum imposturas aspernati, nihil quidem temerè, aut inconsulto
 Deo aggrediemur, sed eum in suo Verbo consulemus. Hęc nobis sacrosancta au-
 guria, hæc oracula sunt. Arque vtinam sit hæc aliquando hominum religio, ni-
 hil vt instituant, aut moliantur inconsulto Verbo Domini. Certè Iesaias tempo-
 ribus Romuli & id vnum esse consulendum, quod sequamur, religiosè docebat,
 & hominum vanitatem atque dementiam, qui Aruspices, nescio quos, audierint,
 grauitè accusabat. Sed lepidum est, quod Eusebius narrat de Mysoniano quodā
 17 Iudæo, qui in exercitu Alexandri Macedonis, cū profanos homines auguria
 capere videret, volatē aem, in quam suspensi intuebantur, iaculo transfixit.
 Sic enim irridere voluit, quam à Prophetis damnari audierat, Aruspicum frustra-
 tionem. Ridiculum est enim existimare, aem res hominum futuras præuidere, quæ
 emissam in se sagittam non videt.

IN II.

SACRA PATRES, MAGISTRATVSQVE SOLI
PER AGVNTO, INEVNTOQVE.

1. Ex Romuli & Numa institutis, VIII. ordines Romæ
Sacris operabantur.	6. 7. Patres solos Romulus sacra peragere & magistrat-
us gerere voluit; Arbenienses non item.
2. Et Magistratus & Sacerdotes ijdem olim fuerunt
tam apud Græcos quam apud Romanos.	8. Ex plebe creati cæperūt Tribuni Anno ab Vrbe cōdita
3. 4. 5. Magistratum simul & Sacerdotium si quis Romæ
gereret, potior erat & aulsæ religionis.	9. Plebi cōmunicatus cōsulatus Anno ab V.C. 229. (160.)
	10. Ex Plebe Pontifices quoque & Augures creati cæperūt
Anno Urbis 453.

Scribit M. Tullius lib. 3. de Nat. Deorum; Romulum auspicijs, Numam
 1 sacris cōstitutis fundamenta iecisse Romanæ ciuitatis. Sed vt hic plu-
 res sacrorum ministros instituerit; illi tamen & sacra curæ fuisse, vel
 ex hac lege palam est. Vtriusque certè institutis factum est, vt ordines
 octo fuerint eorum, qui Romæ sacris operarentur. Atque hi quidem
 non ex sece plebis, sed ex ipsa potius Patriciorū nobilitate creabantur. Sic enim
 2 Dionysius lib. 2. ait statuisse Romulum, quod hac lege continetur, *τοὺς ἑταίρους*
ἡγεμένους. Neque verò apud Romanos modò idem fuit & Magistratus, & Sacerdos:
 sed etiam apud Græcos Prytanea sacra peragebantur ab his, qui maximam in vr-
 3 bibus potestatem habebant. Illud semel admonendi sumus; quoties Romæ eue-
 niret, vt quis Magistratum simul & Sacerdotium gereret, & alteri dāda esset ope-
 ra; potioem fuisse sacrorum & religionis causam. Certè cū Valerio Flacco, &
 4 P. Craffo, Coss. bellum gerendum esset, Licinius Pontifex Flacco, qui & Consul
 erat, & Flamen Martialis, multam dixit, si à sacris discessisset. quam quidem Po-
 5 pulus ei remisit, sed Flaminem, quannus Consulem, Pontifici parère iussit. Sed &
 Paulus Iuriconsultus astatetur; sacerdotio obuiente posse causarum ciuiliū
 arbitrium reijci: id enim non tantū honori personarum, sed & maiestati Dei
 6 indulgeri: cuius sacris sacerdotes vacare oporteat. Quid autem Romulum mo-
 uerit, vt solos Patres voluerit & sacra peragere, & magistratus gerere, minimè est
 7 obscurum. Sed quod ad Ciuilia munera attinet, aliter iudicāunt Athenienses.
 re & cne, an minus, consulendus est in eorum Rep. Xenophon. Sanè ex lege Ro-
 muli pe-

a L. nō distingue-
 mus cap. 32. §. Sa-
 cerdotio. De arbi.

multi penes Patricios Romæ fuisse multis annis & sacra & magistratus, nemo, qui rerum Romanarum planè rudis nō sit, ignorare potest. Post annos ab Vrbe condita centum & sexaginta, primū creati sunt ex Plebe Tribuni. Annos deinde 929. numeramus, prius quàm Plebi communicatus fuerit Consularis: cuius loco Patricijs Prætura data est, & Curulis Aedilitas. Annis verò ab Vrbe condita 453. primū ex Plebe creati sunt Pontifices & Augures.

IN II.

SACRORVM OMNIVM POTESTAS SVB REGIBVS
ESTO. SACRA PATRES CVSTODIVNTO.

1. Religionis imprimis cura Principibus est commissa.	4. Rex Sacrificulus exactis Regionis Roma cur creatus?
2. Regia sacrorum potestas quæ?	5. Papirius primū creatus rex sacrificulus.
3. Numa sacrorum potestatem à Regibus ad Pontificem Max. transtulit.	6. Atheniensium Rex sacrorum.

M Agnam sacrorum curam gessisse videtur Romulus, quod ijs præcipue suam ciuitatem cōtineri existimaret; nec remerè aut leuiter metuisse, nec quādo aut eorum viresceret dignitas, aut ijs certè neglectis populus veluti profanesceret. Ac fortasse pie iudicabat; principibus primam esse debere religionis curam: ijsque à Deo imprimis commendatam esse hoc munus. Sed quæ fuerit regia sacrorū potestas, cuius hoc in capite mentio fit, Dionysius breuiter ostendit, cum ea, quæ Regi Romulus tribuit, cōmemorat. *negotium patris* (inquit) *est quod nuda duosque reges uicarij exarant, nuda dñi inuicem nō detestantur, nuda agros suos diuident* (primum sacra curare atque sacrificia; per eumque geri quicquid ad placandos Deos attineret.)

Cæterum hanc postea curam & potestatem Regibus ademisse Numa videtur, cum Pontificem Maximum instituit, cuius esset ius summū in Sacris. Exactis Regibus, propter sacra quædam, quæ nō nisi per Regem celebrari poterant, creatus est quoque Rex Sacrificulus; primusque is fuit noster Papirius. Sed is tamen Pontifice Max. minor erat. Sic & Athenienses habuere suum ΒΑΣΙΛΕΥΣ, qui sacris præerat, præcipue Eleusinijs, Lenæis, & ijs, quæ ad lampada siebant.

IN III.

PLEBEI AGROS COLVNTO.

1. Plebs artibus quæstuarijs operam dare debet.	4. Curius cæterique Senes ex villa in Senatum accersiti.
2. Agriculturam inuiderunt Plebi Patricij.	5. Viatores qui?
3. Q. Cincinnatus dum esset Arator fit Dictator.	

Dionysius libro 2. Romanarum Antiquitatum cum retulisset Romulum statuisse, quod secundo capite dictum est, adiecit, quod huc pertinet; voluisse, ut Plebs grauioribus illis, publicisq; curis libera, quibus nec par esse posset cum propter rerum imperitiam, rùm verò & inopiam, daret operam agriculturæ, rei pecuariæ, & alijs artibus quæstuarijs. Sed agriculturæ honestissimas voluptates Plebi postea inuidisse Patricij Romani videntur: quorum optimi quique relicta vrbe rus concesserunt, ut ex agris vel prudentissimi Senatores, vel fortissimi Duces, si quæ retentur, vocandi essent. Quintio Cincinnato in agro aranti nuntiatum est, eum Dictatorem esse factum. A villa in Senatum accerseretur Curius & cæteri Senes: ex quo, ut eos accerserant, Viatores nominati sunt, uti apud M. Tullium ait Cato.

IN V.

POPVLVS MAGISTRATVS CREANTO, LEGES
SCISCVNTO, BELLA DECERNVNTO.

1. Romanarep. ex Monarchia, Aristocratia, & Democratia olim composita.	3. Non Magistratus modo sed Sacerdotes quoque Populus eligebat.
2. 11. 14. 15. 16. Romulus quam Regi potestatem reseruauit; quam Senatui, quam Populo reliquerit?	4. LL. Licinia & Demetria de Sacerdotijs apud Ciceronem.

5. Scipionem

5. Scipionem Africanū minorem inuitis Patribus creatum consulem Populus, ex Lege hac Romuli.
 6. Iulius Cæsar Populo ius hoc eripere cepit.
 7. Augustum Mecenas hortatur, vt hoc ipsum ius totum Populo adimat, quod deinceps fecit Tiberius.
 8. 12. Magistratum creaturum vt Principi concessa po-

testas?

9. Caligula, Tiberij successor Comitia reuocare, populo, suffragiorum ius reddere voluit.
 10. Lex de ambitu cur in vrbe cessarit.
 13. Augustus annis 700. post Romulum Populo bellorum decernendorum ius ademit.

Dionysius & ante Dionysium grauissimus autor Polybius indicant; Romanam Remp. ex Monarchia, Aristocratia, & Democratia compositam fuisse, ac temperatam; proptereaqu; fuisse & optimè ab initio constitutam, & multis deinde annis conseruatam. Sed hac quidem de re extat longa Polybij grauissimaqu; disputatio. Dionysius cum refert, quā sibi potestatem Romulus retinuerit, quam Senatui, quā Populo reliquerit, scribit tria hæc, quæ continentur hoc capite, Populo eum tribuisse.

Τὸ δημοτικὸν πλῆθος τρία τὰντα ἐπέτερεψεν, ἀρχαῖαν αἰσέμεν τε, καὶ νόμους ἐπινοεῖν, καὶ περὶ πόλεως διακυβερνᾶν, ὅταν ὁ βασιλεὺς ἐσθῇ. (Plebi tria hæc cōmisit; Migistratus creare, Leges sancire, De bello, referente Rege, decernere.)

Hæcque multis post Romulum annis Populo relicta, seruataqu; fuisse, Polybius ostēdit, cum describit, qd suo tēpore Populus Romanus haberet potestatis: καὶ μὲν τὰς ἀρχαῖας δὲ νόμους διδασκὶ τοῖς ἀσίοις, ὅπερ ἐστὶ καθήκον τοῦ ἀρχοῦ οὐ πολιτείας καλοῦσθαι, ἀλλὰ τὴν κυριότητα καὶ περὶ τῶν νόμων διακυβερνᾶν, καὶ τὸ μέγιστον, ὅπως εἰρήνην εἴποι βαλόντων καὶ πόλεμους. (Honores fuit magistratus gerendos Populus committit ijs qui digni sunt; quod quidem est longè pulcherrimum in Republica virtutis præmium. Etenim & penes eum est legum ferendum censura, & quod maximum est, ad voluntatem eiusdem tum ineundæ pacis tum gerendorum bellorum consilia suscipiuntur.)

- Hæc Dionysij, Polybijqu; verba tanto etiam lubentius adscribo, quod, si conferantur, eleganter explicent sententiam huiusce legis Romuli. Et qui meliores tandem interpretes reperiri possent? Quod ad primum caput attinet: nō magistratus modò, sed & sacerdotes, sacrorumqu; ministros, ex instituto Romuli, Populus per suas Curias diuifus eligebat. Nec dissimiles postea Romæ fuerunt leges Licinia & Domitia de Sacerdotijs: quarum frequens est apud Ciceronem mentio in Oratione contra Rullum. vbi etiam multa legimus de iure populariū suffragiorum, sed & cum aliquando Populus Consulem creasset Scipionem Africanum minorem, aduersus Leges annales: reclamantibus Patribus obiecit; sese ex Lege Romuli esse principem comitorum, & legū, quæ in ijs ferrentur. Cæterum Iulius Cæsar coepit hoc illi ius eripere: saltē enim Comitia cum Populo partitus est, vt scribit Suetonius. Successit Augustus, quem Meccenas apud Dionem valde hortatur, vt quicquid illud est, totū populo planè adimat. Quod certè paulò post fecit Tiberius: quo imperatē primū in campo Comitia ad Patres translata esse scribit Cor. Tacitus. Tandem ad vnius Principis arbitriū reuocata etiam est tota hæc potestas creandorum Magistratuum. Ac scribit quidem Suetonius, Caligulam, qui Tiberio successit, tentasse, Comitiorū more reuocato, suffragiorum ius populo reddere: sed minimè tamen factum id est. Itaque noster Modestinus ait; Legem Iuliam de ambitu in vrbe cessasse; quia iam ad curā Principis, ab initio fuisse Populi, vel inde palam est, quod Romulus ipse nullas leges tulit, nisi Curiatas, hoc est, suffragijs Populi per Curias accessiti cōprobatas. Postea fuerunt & Plebiscita, quibus etiam Patres tenerentur, vt aliàs latius dictum est. Neque sanè Cæsares statim ius Legis ferendæ Populo eripere potuerunt. Dion saltē narrat Augustum Leges non tulisse sine Populi cōsensu. nam & Lege Regia, qua Cæsaribus creatis dicitur Populus suam potestatem & Imperium contulisse, magis Populus illis communicare voluisse videtur, quàm planè amittere.

- Quod ad tertium attinet, hæc lege Romuli cōcessum & relictuū Populo fuit bellum decernendi, pacisve ineundæ potestas: quæ quidem Populo primū adempta videtur Augusto Imperante, qui annis post Romulū septingentis Romæ regnauit. Nam & Strabo li. 5. testatur, consensu Populi in eum esse translātū ius omne belli, & pacis. Certè noster Martianus respōdit; Lege Iulia Maiestatis teneri, qui

ad L. 3. §. 1. Ad Leg. iniussu Inl. Mæ.

b L. 5. Depaſt.

iniuſſu Principis, bellum geſſerit, delectum habuerit, exercitumve comparat. Publica conuentionem pacis, quæ per Principem fit, ratâ eſſe, non obſcurè etiam ſignificat Vlpianus. Sed ante Cæſares, quod ſine Populi iuſſu vel conſenſu adu 14 de bello vel pace fuiſſet, ratu non fuiſſet. Apud Liuiū lib. 9. Sp. Poſthumius Cōſul, agens de illo turpi fœdere, quod cū Samnitibus ad Furcas Caudinas pepigerat, illudq; ipſum in Senatu improbens, Neq; ego (inquit) inſicias eo P. C. tam ſponſiones, quàm fœdera ſancta eſſe apud eos homines, apud quos iuxta diuinas religiones fides humana colitur, Sed iniuſſu Populi nego quicquam ſanciri poſſe, quod 15 Populū teneat. Sic & cū quæreret de pace facta inter Lugurthā & Aulū Ducē Rom. Senatus (inquit Saluſtius) ita vti par fuerat, decreuit, ſuo atq; populi iniuſſu, nullū potuiſſe fœdus fieri. Apud Platonē quoq; li. 12. de Legib' extat grauiſſima lex, quæ nō patitur ſine Populi cōſenſu, aut bellum indicare, aut pacem cōſtituere: ſed capitalē poenā infligit ei, qui iniuſſu Populi quippiā tale molitus fuerit: EAN ΤΙΣ ΙΔΙΑ ΠΟΙΗΤΑΙ ΠΡΟΣ ΤΙΝΑΣ ΕΙΡΗΝΗΝ Η ΠΟΛΕΜΟΝ ΑΝΕΥ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ, ΘΑΝΑΤΟΣ ΕΣΤΩ ΖΗΜΙΑ (Si quis autoritate propria cum quopiam vel pacem inierit vel bellum gerendum ſuſceperit, ſine autoritate publica morte multator.) Certè & cū olim Rex Perſarum per Legatos ſuos pacem peteret ab Ageſilao, Lacedæmoniorum Duce, Legatos à ſe reiecit Lacedæmonem, dixitq; que; Ciuitatem ius habere pacis dandæ: Τὰς εἰρήνης (ἐπὶ) τῆς πόλεως ἐν αὐτοῖς γίγνεται.

IN VI.

DEORVM FABVLAS NE CREDVNTO.

1. Superſtitio tollenda non ſtatim religio quoque tollitur.	7. Romuli obitus ſue contemporanei fuerunt Iſaias propheta, & Ezechias Rex Hieroſolymorum.
2. Polybius homo profanus; Dionyſius modeſtior.	8. Athenienſibus quam religionem obſeruarent, Apollinē Pythiū conſultitibus quale oraculū reddidit?
3. De Deo optime ſum ſentire tum loqui debemus.	9. Romane ſapientia inſania populum in religione ſalū iudicauit expedire.
4. 5. 6. Rationis humane vanitas, vbi de Religione pronuntian- dū eſt.	

Siqua fuit vnquam lex Romana de religione, quam & coli, & memoria conſeruari, inq; vulgus ſpargi, Reip. intereſſet; hanc eſſe, & dicere & planè affirmare auſim. Nec verò (inquit M. Tullius) ſuperſtitione tollenda, religio tollitur. Sed vt religio propaganda etiam eſt, ſic ſuperſtitionis ſtirpes omnes eiciendæ. Id quidem præſtare non potuit Romulus, qui religionem veram à ſuperſtitione fabuloſa diſcernere nō poterat. Omitto Polybium: cuius nimis eſt profanum de religionibus iudicium. Superſtitione, quam vocat *δεισιδαιμονία* (deorū formidinem ſue religionem,) præcipuè ſuſtentatam eſſe Romanā Remp. rectè quidem ait, ſed illi omnis perinde religio, deq; Deo omnis opinio, & fabula eſt, & ſuperſtitio. Religioſior atq; modeſtior videtur Dionyſius: qui Romulū laudat, quòd (vt quidem exiſtimat) veterū ſuperſtitiōnū; ineprias, & à Græcis in vulgus ſparſas de Dijs fabulas proſtigat; & ea religione ſuos imbui optarit, vt aſſueſcerent de Dijs optime & ſentire, & loqui: nec quicquam paſſus ſit affingi, quod ijs indignū eſſe videretur. Verba Dionyſij ſunt hæc:

Τὴν παραδειγματικὴν ἀρετὴν ἀντὶ τῶν μύθων, ἐν αἷς διαφερόμεναι τρεῖς εἰς ἑκάστην αὐτῶν τὴν ἀρετὴν ὁμοῦ ἔχοντες καὶ ὁμοῦ φέροντες καὶ ὁμοῦ λαλοῦντες ἵνα, καὶ οὐχ ὅτι δέον, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀποφαινοῦν ἀγαθῶν ἀρετῶν, ἀπαρτὰς ἐξ ἑβέλων, καὶ παρὰ τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀποφαινοῦτος πράττειν ἀρετῆς ὅτιον λέγειν τι, καὶ φρονεῖν, μὴ τὴν ἀρετὴν πρὸς ἀπὸστον καὶ ἀνέξιον ἐπὶ τὴν ἀρετὴν τῆς μεταγωγῆς φέροντες (fabulas à maioribus de dijs traditas, probra eorū continentes & crimina, turpes cenſuit & inutiles, ac ne probis quidem viris dignas, nedum dijs ſuperis: repudiat iſq; his omnibus, ad bene ac præclare de immortalibus ſentiendum loquendumq; ciues ſuos induxit, nihil ijs affingi paſſus beatæ illi naturæ parum conſentaneum.)

Audimus Romuli conſiliū minimè profanum: ſed humani iudicii, cui Verbum Dei non aſſulget, inſelicem & cæcitatem, & vanitatem, cū de religione pronuntian- dum eſt, facilè etiam intuemur. Grauius ille quidem iudicabat, pernicioſam illam eſſe Græcorum profanam impiamq; prudentiam, qui fabuloſis ſuperſtitionibus populum terrendum, & continendum exiſtimabant. Sed quid earum loco, præter alias fabulas ingerere poteſt, qui nihil de religione ſolidi, nihil habet verit̃ Conſuluiſſet Romulus Prophetam Iſaiam, qui eo tempore vivebat:

Imitatus

¶ Imitatus fuisset Ezechie Regis Hierosolymorum eius temporis pietatem: facillè non inanes modò fabulas profligare, sed etiam de Deo veras, sanasq; opiniones recipere, suisq; ad credendum proponere potuisset. Nunc cùm suum iudicium, suos affectus in religione constituenda consulit: religiones fabulosas, & peregrinas superstitiones verbo damnare potest; reuèrò ipsa aut retinet, aut eam loco non meliores substituit. Olim cùm consulerent Athenienses Apollinem Pythiũ, quas potissimũ religiones tenerent: oraculum editum est; eas, quæ essent in more Maiorum. Quò cùm iterum venissent, Maiorumq; morem dixissent sæpe esse mutatum, quæsiissentq; quem morem potissimũ sequerentur è varijs: Respondit, Optimum. Potuit idem oraculum edere Romulus. Sed quid tandem esset illud optimum, de quo quæritur, aut edicere, aut definiri non potest. Et sanè ea etiam tandem fuit Romanæ Sapientiæ infania, vt iudicârit expedire Reip. populum in religione falli. Vide Augustinum lib. 4. & 6. de Ciuitate Dei, vbi loquitur de libris antiquitatum M. Varronis & Scæuolæ. Nos aliàs, vbi de Christiana Iuris prudentia scribere liberum erit, dicemus etiam de hac veterum Rom. impietate.

IN VII. DEOS PEREGRINOS PRAETER FAVNUM, NE COLVNTO.

<p>1. Romulus quos Deos coluerit?
2. 3. Nemini licuit Romæ priuata vel Sacella extruere, vel sacrificia institueret.
4. Patria, no externa, Religio in Ciuitate excercenda est.
5. Religionem non suo sibi quisq; arbitrio fingat.
6. Mæcenatis de <i>ἰδολοθυστικῆς</i> ista ad Augustum oratio apud Dionem.
7. 8. Nouas & peregrinas ceremonias Augustum & Tiberium contempsisse, refert Suetonius.
9. 22. Christus vt inter Deos referretur, ad Senatum retulisse Tiberium.
10. Sacra Romana diligenter curasse Adrianum scribit Spartianus.
11. Christo templa fieri voluerunt tum Adrianus tum Alexander Seuerus.
12. Romuli de non colendis dijs alienis legem Romani sa-</p> | <p>pe contempsit.
13. 14. Romam orbis compendium vocat Athenæus; & eandem superstitionis epitomen vocarunt Christiani.
15. Aesculapum Epidaurum accersierunt Romani.
16. Cybeles simulacrum Pergunte aduexerunt.
17. Romuli legem istam annis 500. Romani seruauerunt.
18. 19. Senatus consulto, Anno Vrbis 657, cautum, ne sanguine humano litaretur.
20. 21. Vera in religione repudianda constantes Romani.
23. 25. 26. Athenienses quoq; patria tantũ sacra coluerunt.
24. Socratem Athenienses cur morte multarint.
27. Anacharsis a Scythijs interitus, ob cultos deos alienos.
28. <i>ὁ μὲν πόλεως</i> colendum esse Deũ, respondit oraculũ.
29. 30. Faunus quis? & vt Romani eum coluerint?
31. Fauni soror vxorq; Fatua Fauna, Romanis Bona Dea dicta est.</p> |
|--|---|

Romulus coluisse videtur Deos, quos Troia aduectos Albani primum, mox Laurentes trecentis iam annis coluerat. Sed qualescunq; tandem hi fuerint patrij, & indigenæ Rom. Dij, pruden veritum est, alios priuata cuiusque superstitione vel conungi, vel aliunde acciri. Certè Plato lib. 11. de Legibus multis verbis contendit; Neminem domi, aut sacella priuata sibi extruere debere, aut sacrificia institueret. neque id ferendum esse. Sicuti nec Censores Romæ patiebantur cuiusquam in domo priuata esse sacella; Liuiusq; scribit, M. AEmylium Lepidum, & M. Fuluium Nobiliorem Censores, complura sacella, publica q; sacra occupata à priuatis, vt paterent, essentq; Populo, curasse. Sed &, quod huius magis est loci, apud eundem Liuium, Sp. Postumum humilis Consul, cùm de abolendis Bacchanalibus verba facit, ait; Sæpe negotiũ magistratibus datum esse, vt sacra externa fieri vetarent: omnemq; disciplinam sacrificandi, præterquam more Romano, abolerent. Nihil enim æquè dissoluendæ religionis esse, quàm vbi non patrio, sed externo ritu sacrificaretur. Grauius quoque veteres Romanos iudicasse scribit M. Tullius, confusionem esse religionũ, aut nouos, aut alienos Deos coli, Sed audiamus, quas ipse hac de re tanquam à veteribus acceptas edidit Leges.

SEPARATIM NEMO HABESSIT DEOS.
NEVE NOuos, SED NEC ADVENAS NISI PVBLICE AD-
CITOS, PRIVATIM COLVNTO.
DIVOS ET EOS, QVI COELESTES SEMPER HABITVSUNT, COLVNTO.

Non dicam veteres illos intellexisse, quod iam Prophetæ docuerant, nō esse cuiusvis arbitrio cōfingendas religiones; & illas (vt Apostolus vocat) *idolothymias*, (spōtaneas cuiusq; religiones) esse cōtēendas. Certē nullum superstitionis modū esse sciebant; infinitam verō leuitatem; quā etiam alit auget; speciosa quēdā *nauis* (praua æmulatio) nisi lege aliqua publica reprimatur. Sed Romuli Legem nihil tā valde explicat, & Romanorum in hoc genere rationem cōsiliūmq; nihil patefacit magis, quā illa Meccenatis hac de re ad Augustū oratio, quæ ex-
 rat apud Dionē li. 52. Sed & Suetonius Augustū laudat, quōd sicut veteres & rece-
 ptas ceremonias coluerit; sic contēperit nouas atq; peregrinas; vt nec in pera-
 granda Aegypto paululū defletere ad visendū Apin voluerit, Laudat & Tiberiū, quōd
 externas ceremonias nō coluerit, & Aegyptios, Iudaicosq; ritus cōpescue-
 rit. Dicitur tamen ad Senatū retulisse, vt Christus inter Deos referretur: sed Sena-
 tui aliter visum fuisse. Laudatur & a Spartiano Adrianus, quōd sacra Romana di-
 ligenter curārit, peregrina cōtempserit. Atq; is tamen & Christo tēpla fieri, sicuti
 & Alexander Seuerus, voluit: sed nescio à quibus est prohibitus. An Romuli Le-
 gē veriti sint, dicere nō possum: sæpe tamen Romanos eā contempnisse scio; qui
 iam multis ante annis in Vrbem suā quicquid vsquā erat impiorum sacrōrum im-
 portarant; tetramq; illam vel barbarā, vel peregrinē superstitionis colluuiē rece-
 perāt; & qualia demens Aegyptus portenta colit. Certē vt Romā Athenę olim vocauit
ἐκκλησία τῶν ἀνθρώπων (cōpendium siue breuiarium orbis terrarū.) sic antea quidam
 ex Christianis scriptoribus appellārat *ἐκκλησία τῶν θεῶν ἀνθρώπων*. Et Tertullianus in
 libro de Spectac. Romam notans, Vrbem vocat, in qua demoniorum conuentus
 cōsedit. Et in Apologetico Capioliū vocat Curiā Deorum, id est, idolorū. Quo
 etiam loco Romanos accusat, qui maiorum suorū leges de religione cōtempse-
 rint. Et quid tandē iam tū sibi voluere Romani, cū ad Aesculapiū Epidaurō
 accersendū decem Legatos principe Q. Volumnio miserunt? Quid, cū simula-
 chrū Cybeles à Pessinunte aduexerūt, & Corybantū furores imitati sunt? Audio
 ad eam colendam adhibuisse Phrygios sacerdotes, ne se peregrinis illis & insanis
 Orgiis contaminarent. Sed ad Cybelen tamen excipiendā, quem ex suis ciuibus
 optimum iudicārent, Nasicam adhibuerunt. Factum est id quidem post Romulū
 annis plusquā quingentis: quibus hāc eius legem veriti Romani patrios tantū
 suos coluere Deos. Sed quid nō postea ausi sunt? cū etiam aduersus Numē le-
 gem, atq; adeo omnem humanitatem, barbararum Gentiū cruenta sacra sequi-
 ti, mactandis hominibus Deos colere voluerint; vixq; tandē Senatusconsulto re.
 primi potuerint, anno ab vrbe cōdita 657. Quo quidem S. C. Cn. Cornelio Lentu-
 lo, & Pub. Licinio Crasso COSS. cautum fuit, ne aut nouam inuehere religio-
 nem, aut hominem immolare, humanōue sanguine litareliceret. In sola religio-
 ne vera repudianda, quam vel olim à Iudæis, vel postea abs Christianis discere po-
 tuissent, inq; vnus veri Dei cultu reiiciendo, perpetua fuit Romanorum siue ob-
 stinatio siue pertinacia. Augustinus lib. 4. de Consen. Euang. cap. 18. disputat, cur
 olim Romani cū omnium Gentium sacra reciperent, solum Hebræorū Deum
 non reciperent, neq; colerent. Hanc autem fuisse causam putat, quōd audirent,
 Deum hunc impatientem esse consortis, sed solum colendum esse, non autem
 cum alijs posse. Tiberius Christum Deum recipi volebat, sed Senatui Romano nō
 placuit: neque sine huius consensu id Romæ fieri posse videbatur. O infelicem
 vanitatis humanæ cæcitatem. Verū hęc nunc omitto. Sanē vt Romulus, & qui
 ex Romanis secuti eum sunt, patria sua sacra coli, peregrina repudiari voluere; sic
 & Athenienses. Nam & suos Ephebos publico & solenni iureiurando ad hanc re-
 ligionem adigebant, & Socratem, quōd non eosdem cum ijs Deos coleret, morte
 multarunt; quanquam *θεοὺς γεννομένους* tandem receperint, & ijs etiā altaria crexerint:
 Sanē Socrates in Areopagitico veteres Athenienses laudat, quōd neq; patria sa-
 cra à maioribus accepta dereliquerint, neq; ijs quicquā adiecerint: sed neq; pere-
 grina villa receperint *ἐκείνῳ μόνον* (inquit) *ἐν ᾧ οὐκ ὄντας ἀνδρῶν μὲν τε τῶν πατρίων περὶ τοῦ περὶ αὐτοῦ σωτῆρος, μὲν
 ἔφα τῶν νομίσματων προσέθυσαν. ὃν γὰρ οὐ τοῖς ποδῶν καὶ εὐνοίας ἐνέμισαν ἀποτὴν εὐσεβείαν, ἀλλ' οὐ τῶ ἀνδρῶν
 μόνον, ἀλλ' αὐτοῖς οἱ πρόγονοι παρέδοσαν.* Denique Iosephus libro 2. contra Apionem testis
 est, Athenienses quandam etiam mulierem Sacerdotem aliquando interfecisse,
 quōd

26 quod peregrinos coluisset Deos: capitulq; supplicium decreuisset, si qui peregrini
 27 num aliquem Deum introducerent. Addit & Scythas ipsos suum Anacharismi
 philosophum praestantissimum, ex Graecia reuersum in teremisse, quod Graecorum
 Deos colere videretur. Multos denique & apud Persas ob similem peregrinae re-
 ligionis causam, supplicij acerbissimis affecto esse. Et Eusebius initio libri sui
 quarti de Praepar. Euag. capitales huius generis leges commemorat. Vique adeo se-
 ua semper est, & supra modum pertinax, suisq; sacris addicta, cuiusq; gentis super-
 28 stitio. Vt finem facia, Xenophon lib. 4. Αποταμιη. narrat; cum aliquando cōsuleretur,
 quānā ratione Deus colendus esset, oraculum editum esse; ὁ θεὸς πάλαι (Ex cuiusq;
 Reipublicae moribus veterumque institutis.) Sed & Isocrates, τίμας (inquit) τὸ θεῶν
 ἡθὺς αἰ μὴ μάλα καὶ ἡ μετατὴς πόλεως. (Honore prosequere diuinitatem rerum omnium
 moderatricem, idque maximè ritu Ciuitatis.) Quid multis? Cicero de Siculis lo-
 quens, Verr. 6. Omnes (inquit) religione mouentur, & Deos patrios, quos à maio-
 ribus acceperunt, colendos sibi diligenter & retinendos esse arbitrantur.

P R A E T E R F A V N V M.

29 Hunc ante Urbem conditam colebat Romulus cum Latinis; quorum ali-
 quando Rex Faunus fuerat, Et habuit quidem Romae post Romulū duo templa:
 vnum in monte Caelio circulari forma, multis in ambitu columnis adornatum,
 Alterum in insula Tiberina, in qua & Iouis, & AEsculapij aedes erant. Scribit autē
 Lilius, Domitium AEnobarbum, & Cn. Scriboniū AEdiles, cum multos pecua-
 rios ad Populi iudicium adduxissent, ex eorū, qui condemnati fuerunt, multatū
 pecunia, hāc Fauno edē cōstituisse in prora insule Tiberinae. Vnde & Ouidius:

Idibus agrestis fumant altaria Fauni,

Hic ubi dessecas insula rumpit aquas.

30 Fiebat autē res diuina Fauno Nonis Decembris de hōdo & vino, vt indicat
 Horatius lib. 3. Carm. Vocabanturq; hāc sacra Faunalia. Sic igitur quod ad Faunū
 attinet, religiose Romani Romulo multis annis paruerunt. Laetantius lib. 1. cap.
 22. scribit; Faunum reliquisse posteris non parum erroris; sed quem prudentes
 quique facile perpicerent. Apud Ciceronem lib. 2. de Nat. Deorū, Balbus, vt pro-
 baret aliquos esse Faunos, ait, saepe Faunorū voces exauditas esse. Sed Corra, qui
 paulo videretur prudentior, respondet: Fauni vocem equidem nunquam audiui:
 tibi, si audisse te dicis, credam: etsi Faunus omnino quid sit, nescio. Porro nō Fau-
 31 num modō coluerunt Romani, sed & eius sororem vxoremq; Fatuam Faunam,
 quam Bonam Deam vocarunt: eique in Auentino monte templum erexerunt.

IN VIII.

NOCTVRNAS IN TEMPO VIGILIAS
NE HABENTO.

1. 4. Romulus castē adiri Deos voluit, neq; in templis qua-
ri libidinum latebras.
2. In Iſidis atque AEsculapij templis frequentes erant
vigiliae.
3. De Adonidis templo dictum illud; ἐν δὲ τῷ ἱερῷ.
5. Bona Dee sacra contaminata à Clodio.
6. Bacchanalia annis ab vrbe cōdita 568. S. C. sublata.
7. M. Tullius C. legibus Romulū stipulatur.
8. Nocturna sacra stupris olim obnoxia fuisse testan-
tur Poeta.
9. De nocturnis Romanorum quorū, tandem sacris Ma-
crobius meminit.
10. Christianorum templis vigiliae an semper castae?
11. Hieronymus in Vigilantium fulminat.
12. Tertulliani temporibus nocturni Christianorum cō-
gressus profani erant suspecti.
13. Eos Constantinus Imp. valde probauit.
14. Elbertinum concilium cur mulierum in cœmeterijs
peruigilationes venient?
15. Constantij constitutio super abolendis sacrificijs no-
cturnis.
16. Graecis olim sacrorū suorū castitas magna cura fuit.
17. Socrates aras & templa cur in locis eminentioribus
extruenda iudicauit?
18. Solonis legibus impudici repellabantur ab omni pu-
blico munere.

Vllam esse tam castam religionem, quam hominum libido, atque
 impudicitia non contaminet, si & ad sint latebrae, & absint pudor, pruden-
 ter Romulus vidit. Cum itaque suos ciues saepe conuenire vellet
 religionis causa, & hos tamen cœtus, congressusque virorum atque
 mulierum castos esse optaret, (sicuti & castē alia deinde lex iussit adire ad Deos)
 noluit in templis locum esse latendi: ne tandem ea essent lustra, aut lupanaria
 magis quàm templa. In templis Iſidis, atque AEsculapij frequentes fuisse dicun-

turno-

tur nocturnæ vigiliæ: sed propter quas dici de illis potuisset, quod de Adonidis templo aliquando dictum est; *ἀνδρὶ ἱερῷ.* (nihil sanctum) Quo magis laudandus est Romulus, qui sustulit nocturnas virorum atque mulierum in templis peruigilationes: nec religionis honesta specie, turpes, secretaque libidines tegi passus est. Imò etiam arcanas Bacchi initiationes summouit. Sic enim Dionysius scribit grauitur eum damnasse *διαπανηχίας μὲν τοῖς ἱεροῖς ἀνδρῶν οὐκ ἔχουσιν, καὶ τὰς βακχίας, καὶ τὰς ἀπὸ ῥήτων.* (peruigilationes in templis virorum cum foeminis, & bacchanalia, & cœtus clancularios occultæue mysteria.)

Hanc si Romani legem, qua oportebat & diligentia, & seueritate, perpetuò seruassent, non contaminassent sua libidine sacra Bonæ Deæ Clodius: nò irrepressent in Urbem nocturna illa nefandaque Bacchanalia, quæ vix tandem ab Urbe condita annis 568. sublata sunt, grauissimo S. C. referente sapientissimo Consule 6 Sp. Posthumio Albino. Neque verò id Tullius suis in legibus omisit. Vidit enim, quàm Reip. interesset, diligenter seruari, quod Romulus ab initio sanxerat. Sic itaque & ipse statuit:

NOCTVRNA MVLIERV M SACRIFICIA NE SVNT O,
PRÆTER ILLA, QVÆ PRO POPVLO RITE FIAN T.
NEVE QVEM INITIANTO, NISI, VT ASSOLET, CERERI, GRÆCO SACRO.

Sed audiamus & eius & Attici hac dere, quam subiecit, disputationem, atq; iudicium. Extrat enim apud eum lib. 2. De Legibus his verbis: M. At verò quod sequitur, quomodo aut tu assentire, aut ego reprehendam, sanè quæro Tite. A. Quid tandem id est? M. De nocturnis sacrificijs mulierum. A. Ego verò assentior, excepto præsertim in ipsa lege solenni sacrificio ac publico. M. Quid ergo ager lacchus Eumolpidæque vestri, & augusta illa mysteria, si quidem sacra nocturna tollimus? non enim P. R. sed omnibus bonis firmisque populis Leges damus. A. Excipis credò illa, quibus ipsi initiati sumus. M. Ego verò excipia. nam mihi cum multa crimina diuinæque videntur Athenæ tuæ peperisse, atque in vitam hominum attulisse: tum nihil melius illis mysterijs, quibus ex agresti immani que vita exculiti ad humanitatem, & mitigati sumus; Initiaque, vt appellantur, ita reuera principia vitæ cognouimus. Neque solum cum lætitia viuendi rationem accepimus: sed etiam cum meliore spe moriendi. Quid autem mihi displiceat in nocturnis, Poëtæ indicant Comici. Qua licentia Romæ data, quidnam egisset ille, qui in sacrificium cogitaram libidinem intulit, quò ne imprudentiam quidem oculorum adijci fas fuit? A. Tu verò istam Romæ legem rogato: nobis nostras ne ademeris. M. Ad nostra igitur reuertor, quibus profectò diligentissimè faciem dum est, vt mulierum famam multorum oculis lux clara custodiat: initenturque eo ritu Cereri, quo Romæ initiantur. Quo in genere seueritatem maiorum Senatùs vetus autoritas de Bacchanalibus, & Consulum exercitu adhibito, quæstio, animaduersioque declarat. Atque omnia nocturna (ne nos duriores forte videamur) in media Græcia Diagondas Thebanus lege perpetua sustulit. Nouos verò Deos, & in his colendis nocturnas peruigilationes sic Aristophanes facetissimus poëta vereris comœdiæ vexat, vt apud eum Sabazius, & quidam alij Dij de peregrinis iudicati, è ciuitate eiiciantur. Hæc ille.

Sanè cum ait indicare Poëtæ Comicos, quid illi in nocturnis displiceat facris, intelligit stupra & libidines. Vt apud Plautum in Aulularia, Lyconides adolescentens dicitur filiam Euclionis vitia se in Cereris vigilijs. Sed & apud Euripidem in Bacchis Pentheus, eum audiret orgia sacra nocturna celebrari, grauitur exclamar, id & vitiosum esse, & mulieribus periculosum: *τὴν αἰὶν γυναικῶν ἀδελφὴν ἐστὶ καὶ σαρπηρ.*

Quare & Eupolis vetus Poëta Comicus in suis Baptis, nocturna illa Atheniensium sacra, quæ Cotytiria dicebantur, quo minus damnaret, ne mortis quidè periculo adduci potuit, Olim quoque apud Myonæam Urbem, τὰ μὲν ἱερὰ μυστήρια, (placidiorū deorū) nocturna sacra fuisse accepim⁹. Sed suaues illi Dij, cur noctē quàm diē maluerint, quis nò videt? Fuisse deniq; & apud Romanos posteriorib⁹ tēporib⁹ nò minus nocturna, quàm diurna sacra, testis est Macrobius li. 1. Satur. c. 3. Neque verò apud Ethnicos modò, sed aliquândo & Christianos vigiliæ in templis nò fuerunt

1 fuerunt semper castæ: moueruntq; hæc fortasse pericula Vigilantium, aduersus
 2 quem Hieronymus fulminat. Sed tempore Tertulliani, planè iniuria, coetus om-
 nes Christianorum hoc nomine suspecti, & infames vulgo erant, dum profani
 homines sanctissimos piorū congressus, tantū non pro Bacchanalibus habent.
 Sed & Constantinum nocturnas Christianorum, sacris precibus Deū inuocan-
 3 tiū in templis, vigilias valde probasse, testis est Euseb. li. 4. de vita Constantini. Nō
 4 enim minus erāt castæ, quā pig. neq; sanè aliqui eas tolerasset. Elibertini verò
 concilium in Hispania grauitèr vetat nocturnas mulierū peruigilaciones in cœ-
 meterijs: sed causā iustissimā addit; quòd eo prætextu multa impudicè & tur-
 5 piter clam committerentur. Omitto Cōstitutionem Cōstantij, quæ extat lib. 16. in-
 tegri Theodosiani Codicis, vt aboleātur nocturna sacrificia, Magnentio autore
 6 permissa, Sed & constat veteres quoq; Græcos magnā in sacris castitatē; nullā ve-
 7 rò libidinis latebrā esse voluisse. Certè Socrates hoc nomine templa atq; aras in
 loco eminentissimo extrui debere iudicabat, vt testis est Xenophon lib. 3. Απομνησ-
 8 Et Demosthenes in orat. contra Androtionem, quantū castitatis in Sacerdotib.
 Atheniensium requireretur, eleganter ostendit, explicans illam Solonis legem,
 qua repellabatur ab omni publico munere, qui pudicitiam suam prostituisset.

IN IX.

NE QVIS PRAESENTIBVS FOEMINIS
OBSCOENA VERBA FACITO.

1. Romulus magnam verecundia muliebris curā gessit.	10. Lacedaemonij liberos Archilochi propter obscenitatem
2. Castitatis mulierū, seuerissimi saepe vindices Romani.	verborum exilio multarunt,
3. Metellus Celer Cn. Sergio diem ad pop. cur dixerit.	11. Seculi nostri lascitia.
4. Cato Censor maritum, praesente filia vxorem sua-	12. Elephantidum olim. & M. Jaci Aristidis, Sybariticis,
riari vetuit.	Hemitheonis sermones turpissimis.
6. Turpibus verbis vtens iniuriarum iudicio conueniri	13. Pauli apostoli lex de vitanda sermone obscenitate.
proest.	14. Clemens Alexandrinus de Turpiliquio.
7. Chremetis in Heautontim. Terentiana verecundia.	15. Obscenum ab Oscis sive Obscis dictum esse.
8. Ciceronis de verecundia retinenda praeceptiones.	16. Obscenum Varroni quid significet?
9. Persarum lex, de sermonis verecundia.	17. Obscena volucres Harpyiae.

1 **M**agnae gessisse curam videtur Romulus & verecundiae & pudicitiae
 2 muliebris: quā virtutum omnium esse custodem sciebat. eumq; secuti
 3 sepe multi Romani Magistratus fuere seuerissimi itidem vindices vel
 leuiter tentatae, vel etiam offensa mulierū castitatis. Certè Metellus
 Celer, cuidam Cn. Sergio diem ad Populū dixit, quòd matrifamilias
 4 numos promississet: & alius in libertum quendam suū, quem aliqui gratissimum
 5 habebat, grauissimè animaduertit, quòd filiae osculum dedisset. Quid de Catone
 Censore dicam, nō ferente maritū, praesente filia, vxorem suā dissuauiantem? Sed
 6 vt ad Romulum redeamus, scribit Plutarchus, eius in iurito tales tantosq; Rome
 7 foeminis habitos esse honores, vt & ijs de via viri cederent: & qui corā ijs obscœ-
 ni quippiam dixisset, vel pudendum aliquid, quod obregi debet, earū oculis nu-
 dum ingessisset, non secus atque homicida puniretur. obscœnitatis enim huius,
 non minus acerbum quā cædis fuisse iudicium. Plutarchi verba sunt hæc:

πολλὰ τὰς γυναικῶν εἰς ταὐτὸν ἀπεθλῆκα, ὅρ καὶ ταῦτ' ἐστὶν, ἐξ ἡμετέρας μὲν οὐκ ὁδοῖς βαδίσσας, ἀναγερῆ μὲν
 ἀνὰ μολοῖς ἐπὶ τῶν ἀπορροῶν γυναικός, καὶ ὁφθαλμοῖς γυμνοῖ, ἢ ἀνδρὶν ἐπὶ τῶν ἀνὰ τοῖς ποταμοῖς
 καὶ ἐν τοῖς ποταμοῖς.

Certè Vlpianus a noster, cum respōdisset, eum, qui foeminae pudicitiam aduersus
 6 bonos mores atrenarūt blanda oratione, iniuriarū iudicio conueniri posse: ad-
 7 iecit, & eum, qui verbis turpibus vtitur, quanuis nō tēter pudicitiam, iniuriarū
 7 tamen teneri. Sed & apud Terentium in Heautontim, Chremes de amoribus filij
 nolens corā vxore verba facere, Pudet, inquit, dicere hæc praesente verbum turpe.
 Neq; verò corā foeminis tātū, sed & in tota vita hæc verecundiā ab omni obscœ-
 8 nitate abhorrentē retinendā esse, præcipit M. Tullius in Officiorū libris; & vt nō
 modò regamus eas corporis partes, quas Natura occultauit, & quas remoueat ab
 oculis, quicunq; sana mente sunt; sed ne eas quidē, earūque vsus nominibus suis
 appellemus:

appellemus: Nam & quod facere turpe non esset, modò occultè, id esse obscœ-
num dicere: Itaque nec apertam actionem rerum illarum petulantia vacare, nec
orationis obscœnitatem: Neque verò audiendos esse Cynicos, aut si qui fuerint
Stoici penè Cynici, qui reprehendunt & irrident, quòd ea, quæ turpia non sunt,
verbis flagitiosa dicamus: Nos naturam potius sequi debere, vt ab omni, quod
abhorret ab ipsa oculorum, auriumq; approbatione, fugiamus. Idem tamē Tul-
lius in quadam ad Papirium Patrum epistola iocosè tuetur Stoicorum senten-
tiam; qui nihil esse obscœnū, nihil turpe dictū, quod facere turpe non esset, dis-
serebant, & suo quamq; rem nomine contendebant appellari debere. Sed postea
tamen laudat, quam seruare se velle ait, Platonis & Academicorū verecundiam.
Sanè scribit Herodorus hanc quoque apud Persas Legem honestissimam fuisse;
ὁὐδὲν ποιεῖν οὐδέ τι, τὸ αὐτὰ ὁὐδὲ λέγειν οὐδέ τι. (Quæ facere non licet, ea nec dicere licet.) Por-
rò qui Lacedæmoniorum castissimam seueritatem fuisse sciunt, minus mirabun-
tur aliquando libros Archilochi Poëtæ eos iussisse è ciuitate sua exportari, quo-
rum lectionem & verecundiæ & pudicitia propter verborum obscœnitatem no-
cere indicabāt. Sed quid nunc ij dicerent? Quid Romulus? cū & pueri & scēmi
næ quicquid vsquam esset obscœnitatis passim audiunt, vident, discunt: nec id voce
modò, sed & libris editis impunè diuulgatur tā impudicis, vix vt existimem olim
fuisse turpiore, qui dicuntur Elephantidis libelli, vel Milesiaci Aristidis, vel Sybari-
tici Hemitheonis sermones: aut si q̄ tales fuerint prodigiosarū & arcanarū libidi-
nū obscœni magistri. Quid verò Paulus Apostol⁹ diceret? à quo lex hæc edita est: 13
πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορεύεσθαι
(omnis sermo malus ex ore vestro ne procedat; Ephe. 4.) Sed veteris Ecclesiæ præ-
cepta in hoc genere, repeti possunt ex Clementis Alexandrini pædagogo, lib. 2. c. 14
5. *ὑπὲρ ἀργυρίων.* (Super verborum obscœnitate) Illud postremo loco prætereundum
non est, quod scripsit Festus lib. 13. de Verborum veterum proprietate, obscœnū
dici ab Osciis, qui olim Opsei dicebantur; apud quos frequens fuit libidinū (pur-
carum vsus. Idem tamen Festus eodem paulò post libro, nō probat Varronis sen-
tentiam existimantis, obscœnum dici stuprum in concessa libidinis, ab eius gen-
tis consuetudine. Nam & apud antiquos obscœna dicta esse, quæ mali ominis ha-
berentur, vt Vergilius Harpyias vocat obscœnas volucres, & obscœnam famem. 17

IN X.

QVISQVE DEMISSAM AD TALOS
TOGAM IN VRBE HABETO.

1. Vestitus verecundia seruanda est.
2. Romulus ipse togatus incesit.
3. Toga vsus Romæ fuit multiplex.
4. Re vestitiaria sepe Romæ mutata est.
5. Lacernæ penulæve, togæ super impositæ.
6. 7. 10. Toga Romanorum erat propria, Grecorum Palliū.
8. Toga est deportatis adentia.
9. Valerius Licinius exilio multatus grecum pallium induit.
11. Mithridatū in Asia metu Romani mutauit vestitū.
12. Rutilius I. C. mutata veste in Asia, euasit.
13. Adriani edictum; vt Senatores Equitesque Romani semper in publico togati essent.
14. Numa muliebri veste legem dedit, vt Romulus viriū.
15. Mulieres Romanorum quoque olim, vt Spartanorū, *φαιδριόεντες*.
16. Demissitia tunica Plauto qua?
17. Toga Romanorum quadrata fuerunt.
18. De habitu C. Theodori, lib. 14.
19. Inter virilia & muliebria vestimenta Iurisconsulti diligenter distinguunt.
20. Muliebribus vestibus viri non vtantur.
21. Christianæ olim Synodi leges de vestitu sanxerunt.
22. Christiani qui sicerent pallium inducebant.
23. A toga ad pallium.

VT lingua aut impudica, aut dissoluta coercenda est, sic & verecundia
quædā & modestia in cultu corporis, vestituque laudari debet, ac do-
ceri: vt in tota vita, omnibusque eius partibus teneamus aliquod de-
corum. Iubet ergo Romulus suos esse togatos: nam & ipse tunica pur-
purea, togaque prætexta vsus est, vt scribit Plutarchus. Fuit autem Romæ mul-
tiplex, variusq; toga vsus. Erat toga prætexta puerilis; deinde toga virilis, quæ anno
decimo septimo sumebatur; tum toga pura, quæ nullo purpuræ prætextu distin-
cta erat: & à nouis Oratoribus, primo tyrocinij sui forensis die, sumi solebat. Po-
stremo

4 tremò erat toga picta sum morum Magistratuum. Sæpe autem Romæ mutata est
res vestitaria. Sed fatetur Gellius lib. 7. antiquitus Romanos sine tunicis, sola toga
fuisse amictos. postea verò substrictas & breues tunicas circa humerum de sinen-
5 tes habuisse. habuerunt & lacernas, penulæ sue; quas togæ superimponebant ad
6 arcenda frigora. Cæterum togam semper Romanorum propriam fuisse, vt erat
Græcorum pallium, vel inde palam est, quòd iure ciuitatis Romanæ qui donaren-
7 tur, togati esse inciperent. Sic enim & noster Martianus scribit, eos, qui vt ciues
8 Romani agere volebant, vsum togæ accepisse. Deportatis verò, & quibus aqua & fisci.
9 igni interdictum erat, togam fuisse ademptā, animaduerti ex quodam Plinij lo-
co. Is enim lib. 4. Epistolarum scribens ad Cornelium Minutianum, refert; Vale-
10 rium Licinium, qui inter summos causarum actores habitus fuerat, ob incesti cri-
men exulem, cum in Sicilia literas prosteretur, Græco pallio amictum fuisse, Ca-
11 rent enim (inquit) togæ iure, quibus aqua & igni interdictum est. Certè vix po-
tuisse ciues Romanos sine crimine, etiam in barbaris regionibus, togam, abijce-
re, vt peregrina veste vteretur, testis est oratio Ciceronis pro Rabirio Posthumo,
qui accusatus fuerat hoc nomine. Certè cum Mithridates aliquando iussisset,
11 omnes in Asia Romanos occidi (cognoscebantur autem ex toga) multis neces-
saria fuit mutatio vestitus, vt mortem effugerent. Hacque etiam ratione Rutili-
12 urici conf. effugisse narrat in eadem oratione Cicero. Sanè & Adrianus Imp. Ro-
13 mulum secutus aliquando edixit; vt Senatores saltem & Equites Romani, sem-
per in publico togati essent, nisi si à cœnare uerterentur; vt refert Spartianus. Por-
14 tò scribit Plutarchus, Numam de muliebri veste legem edidisse, sicuti Romulus
de virili, quanquam Romanarum mulierum impudicus aliquando fuisse vesti-
15 tus videatur, si quod aiunt, verum sit; tunicarum muliebrium alas nò fuisse con-
sutas. Tum enim fuissent, vt olim erant mulieres Spartanae, *φωκωκίς* (coxas in-
16 cessa re regentes.) Plautus in Pœnulo genus mulicrosum vocat tunicis demissi-
rijs, hoc est, quod hîc dicimus, demissis vsque ad talos. Illud quoque annotatum
17 est; togas ciuium Romanorum fuisse quadratas. Nam & Festus meminit vestimen-
ti quadrati, & Athenæus lib. 5. togas appellat *τετραγώνη quadrata*. Reliqua de re vestia-
18 ria omitto, quæ vulgaria sunt. Extat lib. 14. magni illius Theodosiani Codicis, ti-
tulus de habitu, quo oportet vti intra Urbem; si quis posteriorum Principum Le-
ges in hoc genere forte requirit. Ad nostros quod attinet, diligenter quoque di-
19 stinguuntur inter virilia & muliebria vestimenta. ac inter virilia quidem imprimis
togas referunt; sicuti inter muliebria, stolas. & addunt, quod ad decorum in ve-
20 stitu conseruandum pertinet; Muliebris viros non faciliè vti posse sine vitupe-
21 ratione. Sed & Christianas olim Synodos huius quoque generis legis ferendis
occupas fuisse scimus. Sed illud memorabile est, veteres olim Christianos pal-
22 lio magis, quod erat simplex & frugale, quàm toga vti. Imò verò, qui antea rogati
erant, cum religioni Christi nomen darent, toga relicta, pallium inducebant. Inde
23 natum illud dictum, A toga ad pallium. Vide Tertullianum de Pallio.

1. L. 24. vestis 6.
1. De auro & arg.
lega.

IN XI.

PARRICIDAS OMNES CAPIT
PVNIVNTO.

1. Romuli legis de Parricidiis interpretis est Numa Pom-
pilius.
2. 13. Parricida Romulo est qui qualemcumq; indemn-
tum hominem occidit.
3. Solò & Romulus nò putarunt fore aliquos Parricidas.
4. L. Ostius primus Rome parricida, anno urbis 600.
5. Parricidarum antiquiss. & singulare supplicium
Romæ quod?
6. Homicidas Romani non semper morte multarunt.
7. Sicarios quomodo multarunt Athenienses.
8. Homicidium parricidii capitali præcipue dignum est iu-
dicatum ante Moysi quoque tempora.
9. Lex horrendi criminis apud Liuium qua?
10. Horatius à Tullo Hostilio secundum quam legem iu-
dicari iussus?
11. 12. De puniendis maleficis leges tum Roma tum Athe-
nis fuerunt omnium antiquissima.
14. Questores Parricidij qui?
15. Parricidium quosdam dicere, quasi parus id est homi-
nis cadem.

Huius legis Romuli interpretis fuit Numa Pompilius, quem Festus lib.
14. ait, legem composuisse, edidisseque his verbis:
SI QVIS HOMINEM LIBERVM SCIENS MOR-
TI DVIT, PARRICIDA ESTO.

B

Atque

Atque inde probat parricidam non modò eum fuisse, qui parentem occiderit, sed & qui qualemque hominem indemnatum. Sed & Plutarchus scribit, Romulum homicidium omne vocasse parricidium: neq; de eo, qui patrem occideret, aliam tulisse legem: quòd illud impium & nefarium, hoc impossibile iudicaret. Ac Romulum quidem imitatus videtur Solon, qui nullam de ijs, qui parentes necassent, legem tulit, nullum in eos supplicium constituit: rogatusque, respondit; Non putare se aliquem fore parricidam. Sed fuisse tamen apud Græcos, quàm Romanos, frequentiora parricidia. Sexcenti ab Vrbe còdita effluerunt anni ante L. Ostium, qui primus Romæ patrem necasse dicitur. Fuisse autem nihilominus videtur Romæ & antiquissimū & singulare in parricidas supplicium, vt culco insuti in mare abijcerentur. Reliquos homicidas nò semper morte multarunt. Nam & lex Cornelia de Sicarijs, nò nisi de portationis, bonorumq; ademptionis pœnam sæpè inflixit; capitis interdum. Sicuti & Atheniensium leges, sicarios plebii voluerunt (vt Demosthenes refert) *ἡ δὲ πόλις ἡ δὲ πόλις ἡ δὲ πόλις* (morte, aut perpetuo exilio publicationeque siue direptione facultatum.) Sed melior, iustiorque fuit Romuli seueritas, & cùm omnibus ciuitatibus, tum verò nouæ nascentique Reip. vtilior. Cerrè aut nullū crimen est, aut est homicidium capitali animaduersione dignum; vt cuius nefaria manu alterius sanguis fusus sit, fundatur publico gladio eius quoque cruor. Sic enim & multis ante Mosè annis, statim nempe post diluuium, diuinitus sancitū est. Sed si requirimus, quàm Romanis placuerit Romuli Lex, & seueritas, infinita ex èpla testimonio esse poterunt. Nunc mihi sit satis retulisse Legem horrendi carminis (vt eam appellat Livius) quam et si abs Romulo ipso latà esse dicere non ausim, ad eius tamen exemplum fuisse ab aliquo Rege Rom. non multò post edità in homicidas, dubium nò est, certè Tullus Hostilius Rex, secundum eam Horatium illum, qui sororem occiderat, iudicari iussit: quanquam is absolutus sit, quia iure occideret. Huius autem legis hæc verba fuerunt:

D V V M V I R I P E R D V E L L I O N E M I V D I C E N T. S I A D V V M V I R I S P R O V O C A R I T, P R O V O C A T I O N E C E R T A T O. S I V I N C E N T, C A P V T O B N V B I T O: I N F O E L I C I A R B O R I R E S T E S V S P E N D I T O: V E R B E R A T O V E L I N T R A P O M O E R I V M, V E L E X T R A P O M O E R I V M.

Cicero in Orat. pro Rabir. ait; non Romuli aut Numæ Pompilij, sed Tarquinij superbissimi Regis ista esse cruciatus carmina:

C A P V T O B N V B I T O, I N F O E L I C I A R B O R I S V S P E N D I T O: eaq; verba iam pridem in Reip. Rom. dicit nò solū tenebris vetustatis, verū etiam luce libertatis oppressa esse. Antiquissimæ itaq; fuerunt, quamuis nò multæ fuerint, Leges apud Romanos de puniendis maleficijs: sicuti & Iosephus lib. 1. de contra Apionem narrat, publicarum apud Athenienses literarum vetustissimas fuisse Leges Draconis de supplicijs. Illud prætereundum non est; Romuli exemplum, verbumq; secutos veteres Romanos, parricidum quoque vocasse omne homicidium, vt hoc scelus atrocius videretur. Nam & eos, qui capitalibus quæstionibus præerāt, vocarunt Quæstiores parricidij; quorum etiam meminisse legem duodecim Tabularum noster Pomponius testis est. Et sunt qui parricidam vocari propriè tradant, qui parem, hoc est, hominem occiderit.

IN XII.

N E Q V I S N I S I P E R P O R T A S V R B E M I N G R E D I T O R, N E V E E G R E D I T O R. M O E N I A S A C R O S A N C T A S V N T O.

1. Ciues alià quàm per portas egredi, non licet.
2. Vallum transcendens, aut per murum castra ingreditur, capite punitur.
3. Muri à Pontificibus sancti habebantur.
4. Ligneisne an luteis muris Romulus urbem cinxerit?
5. Ancus Martius nouo lapideoque muro urbem munit.
6. Inter muros & primarum aderat cur pomeria?

Pomponius

- R**omponius noster, a cuius extant verba in Pandectis, inquit: Si quis violarit muros, capite puniatur: sicuti, si quis transcendet scalis ad violarit muros, capite puniatur: sicuti, si quis transcendet scalis ad motis, vel alia qualibet ratione. Nam ciues Romanos alià quàm per portas egredi, non licet: cum illud hostile, & abominandum sit. Nam & frater Romuli Remus occisus traditur ob id, quod muros transcendere voluerit. Hæcille. Plutarchus in Problematis Varronem secutus eadem scribit, dum causam reddit, propter quam mœnia sacrosancta habeantur: τὸ μὲν τάχος τῶν ἐχθρῶν ἀναμίσχον, ὅπως οὐκ αὐτὸς μάχωνται προβήναι, καὶ ἀποβῆναι κινῶνται, ὅπως αὐτοὶ ἀποκταῖναι τὸν ἀλλήλων, ὅς ἀβόητον καὶ ἐν τῷ πότῳ ἐπιχειρῶν διὰ τὴν πόλιν, καὶ τοιοῦτ' ὅπως δόξαι καὶ βέλτερον.
- S**ed & qui vallum transcendit, aut per murum castra ingressus sit, capite puniri; Modestinus respondit. Neque sanè vel in ciuitatibus, vel in castris securus quispiam esse possit, si muros transcendere cuius liberum sit; & hæc vel petulantia, vel contumacia maneat impunita. Rectè ergo & Tullius lib. ii. de Nar, Deor. muros à Pontificibus habitos esse sanctos ait. Sanctos autem vocamus, quos impunè violare non licet. Quibus autem mœnibus Romam suam Romulus primùm cinxerit, ligneis, an luteis, dicere nō possum. Sed Ancus Martius Rex, dicitur primus nouo, lapideoque muro urbem munivisse. Numata tamen ante eum nescio quid tale molitus erat. Certè inter muros, & priuatorum ædes certa fuerent pomœria, ut magis tuta essent ipsa mœnia. Ac primum quidem pomœrium Romulus certis regionibus descripsit: sed aucta deinde ciuitate, sæpe prolaturum est.

IN XIII.

MVLIER VIRO LEGITIME CONIUNCTA, FORTVNARVM ET SACRORVM SOCIA ILLI ESTO. VT. QVE DOMVS ILLE DOMINVS, ITA HÆC DOMINA.

1. Nuptiarum legitima coniunctio Romulo quæ?
2. Caribus antiquis. & sacrosanctis.
3. Nuptijs aquam & ignem Romani adhibuerunt.
4. Nuptias societatem esse Romulus voluit bonorum omnium atq; sacrorum.
5. Vxor in domum viri duce verba solennia quæ?
6. Modestus nuptias definiendo assentitur Romulo.
7. Gordianus Imp. quoque idem rescripsit.
8. Vxorem fieri quasi dominam rerum mariti, iudicant Nerua & Cassius; reprobantibus id Sabino & Proculo.
9. Sabiniani à Romulo probatam illam inter coniuges fortunarum omnium societatem reiecerunt.
10. Non aliter iam societas illa inter coniuges initur, quam si ita conuenierit.
11. Vxoris bona pro marito debitorum distrahi non possunt.
12. Inter coniuges vetus illa societas, moribus Gallie in usum reuocata est.
13. Christiana mulier potius impium maritum relinquet, quàm superstitioni eius accedet.
14. Vxorem non modo sacrorum sociam, sed eiusdem quoque domus, ciuitatis atque fori esse, voluerunt Romani.
15. 16. Mulieri relicto usu adium, cum marito eas inhabitare potest. & num 17.
18. Honor dignitasq; mariti communis vxori est.

- V**ocabat Romulus legitimam nuptiarum coniunctionem, quæ farris communionem inita erat, cibi nempe & antiquissimi, & sacrosancti. Nam & eo in sacrificijs utebantur. Aquam & ignem nuptijs postea Romanos adhibuisse, Scæuola^a noster ostendit. Et Dionysius ipse commemorans illa raptarum virginum Sabinarum cum Romanis Iuuenibus con nubia, Romulo autore contracta, ait: Ἐπὶ ποινῇ τῶν ἐξ ὁδοῦ τῶν γάμων, ἐπὶ καὶ τῶν κατὰ τὴν πόλιν τῶν ἐκ τῆς πόλεως (ignis & aquæ societatem inter coniuges pactus, qui mos durat vsque ad nostra tempora.) Legitimas ergo nuptias voluit Romulus societatem esse, & communionem bonorum inter coniuges omnium atque sacrorum. Hancq; sanè Legem plurimùm cōmendat Dionysius, & his verbis edit: Ἡ νόμος ἡ γὰρ κατὰ νόμον ἡ ἐκ τῶν ἀποδιδόντων ἀνδρῶν, κοινωνῶν ἀποδόντων ἀνδρῶν, κοινωνῶν ἀποδόντων ἀνδρῶν (mulierem nuptam, quæ iuxta sacras leges conuenisset cū viro, patricipem omnium esse facultatum & sacrorum.) Deinde adijcit, quod vxorem quoque dominam fuisse testatur: ὡς ἐρεῖται καὶ πάλιν τῶν γάμων, ὅτι παρὰ τὴν γυναικαὶ τὸ δικαίωμα τῶν ἀνδρῶν (Vxor enim pudica & marito semper obsequens æque ac ille domus erat domina.) Sed & cum nuptiæ contrahebantur cōemptione, idem iuris habebat vxor. Itaque cum in domum viri ducebatur, hæc eius erant solennia verba: Vbi

a L. 66. De dona. inter vir. & vxor.

b L. i. De ritu
nupt.

c L. Aduerfus. C.
de cri. expil. her-
red.

d L. i. De ad. rer.
amo.

e L. 16. alimenta.

f L. i. De alimē.
C. rib. leg.

g L. vxorem. C.
de Decu. L. i. C.

ad leg. iul. de vi.
C. tit. C. vxor
pro mar.

g L. exigere. De
Indi. L. vi. §. item

reſcripſerunt. Ad
municip. L. cum

quidam. De lu-
riſd.

h L. i. §. ſi vir aut
vxo. Ad ſen. Silla.

i L. ſi ſtipulatus
fuero. per tenon

ſieri. De verb.
obl.

k L. 4. §. mulieri.
De viſu C. hab.

l L. ſed neque. §.
i. De viſu C. hab.

m L. pater filia.
De ſerui. le.

n L. ſumma. De
ſenat.

o L. i. C. de in ius
voc.

p L. liberti. C. de
oper. liber.

tu Caius? Ego Caia. Et vir dicebatur paterſa. ſic vxor materſa. Ac in poſterioribus quidem Romanorum legibus nonnulla ſuperſeſſe videntur veteris ſocietatis veſtigia; quanquam ſeruata non ſit illa, quam Romulus inſtituerat, inter coniuges rerum omnium communio. Modeſtinus noster tradit; nuptias eſſe conſortium omnis vitæ, diuini atque humani iuris communicationem. In quodam Gordiani Imp. reſcripto, vxor dicitur ſocietas rei humanæ atque diuinæ do-7 mus. Ac Paulus a quidem ſcribit, Neruam & Caſſium exiſtimāſſe, propter hanc ſummam vitæ ſocietatem, fieri vxorem quaſi dominam rerum mariti: ſed Sabinum & Proculum id non probaſſe. Sic itaque Sabiniani reiecerunt, quam Romulus probaſſet, inter coniuges fortunarum omnium ſocietatem: & eorum ſententiā reliqui Iuriſconſulti ſecuti ſunt. Meminit quidem Scauola cuiuſdam mariti, qui ſocietatem omnium bonorum ſuorum cum vxore ſua per annos amplius quadraginta habuit. Sed illud ipſum teſtimonio eſſe poſſeſt, non aliter inter coniu-10 ges hanc ſocietatem iniri, quam ſi inter eos ita conuenierit. Quid? Vxoris bona it ne pro marito quidem debitor e capere aut diſtrahi poſſunt. Hodie tamen mori-12 bus Gallie aliqua ex parte iterum eſt in uſum vetus ſocietas reuocata. Nam & mobilium, & eorum omnium, quæ maritus ipſe acquirat, eaſtenſum & quaſi eaſtenſum, vxor eſt ſocia. De priuatis familiarum ſacris, quæ olim apud Romanos fuere, diſtum eſt a nobis alio loco: nunc illud ſolum adijciam; Apoſtolum Paulum minime velle vxorem tam eſſe ſociam ſacrorum mariti, vt ea etiam, quæ pia non ſint, aut verè ſacra, colat. Imò verò Chriſtianam mulierem, potius relinque-13 re debet maritum impium, quam aut eius ſuperſtitioni accedat, aut ſua deſerat religionem. Neque verò ſacrorum modo mariti ſociam mulierem eſſe Ro-14 mani voluerunt; ſed & eiſdem domicilij, ciuitatis, atque fori eſſe. Quid multis? Vlpianus ait; viri vxorisque vnam eſſe domum. Et ſi ſtipulatus fuero, per te non fieti quod mihi vti domo liceat: & prohibueris vxorem meam vti e-15 mitte aut ſtipulatio. vel etiam ediuſo, ſi vxor mea ita ſtipulata ſit, & tu me prohibueris. Ergo & ſi mulieri vſus ædium relictus ſit, poterit & cum marito habita-15 re, ne ei matrimonio ſuo carendum foret, cum vti vult domo, ait Vlpianus. Sed i-16 & ſi vſus ædium relictus eſſet vxori hac conditione, Si a viro diuerſiſſet; poſſe nihilominus & cum marito habitare, idem reſpondit. Quid multis? Non videri in-17 hoc genere præſtitum eſſe vxori, quod marito non præſtatur, eique commune non eſt, ait Papinianus. Poſtremo & honorem dignitatemque mariti eſſe vxori communem, reſponſum n eſt. & reuerentiam quam libertus patrono debet, de-18 bere & eius vxori. ſicuti & ediuſo, libertum vxoris, non poſſe maritum eius, ſine venia, in ius vocare, conſtat. Quanquam non idem dicatur de operis, quas19 libertus alteri coniugi debet. Hæc ſatis explicant, quatenus poſterioribus Romanorum legibus recepta ſit, quamque late manabit illa inter coniuges communio, quam Romulus inſtituerat.

IN XIII.

FILIA VTI PATRI, ITA DEFUNCTO VIRO HAERES ESTO.

1. Vxorem quatenus mariti inſteſtati heredem eſſe voluerit Romulus?
2. Poſteriores Legiſtatores ius illud pro vxoribus à Romulo introductum, ſuſtulerunt.

3. Bonorum poſſeſſionem Vnde Vir & Vxor Praetores coniugibus reddiderunt.
4. De coniugum inuicem ſucceſſione Inſtitiannus quid ſtatuerit?

Occaput ex ſuperiori dependit, & cum eo poteſt coniungi. Interpretationem ex Dionyſio adijciam, qui ait; Romulum voluiſſe vxorem in ſolidum eſſe hæredem mariti inſteſtati, ſine liberis deſuncti: ſi ſi liberis ſuperſtites reliquerit, vxori tantum dari, quantum liberis.

Ἡ δὲ πατρὶς ἐστὶν ἡ ἐκ τῆς γυναικὸς ἐκ τῆς πατρὸς, ὡς ἐκ τῆς πατρὸς, αἱ μὲν ἀπὸ τῆς πατρὸς, αἱ δὲ ἀπὸ τῆς μητρὸς. Ἡ δὲ πατρὶς ἐστὶν ἡ ἐκ τῆς γυναικὸς ἐκ τῆς πατρὸς, ὡς ἐκ τῆς πατρὸς, αἱ μὲν ἀπὸ τῆς πατρὸς, αἱ δὲ ἀπὸ τῆς μητρὸς. In deſuncti mariti bona vxor ſuccedebat hæres, ſicut parentis filia; ex aſſe quidē, ſi is liberis carens ac inſteſtatus decederet; quod ſi prolem haberet ex æquo cum libe-

2. cum liberis.) Qui post Romulum Romæ leges ediderunt, Ius hoc totum successione coniugibus ademerunt. Sed Prætores deinde id coniugibus saltem tribuerunt reddideruntque, ut si scio summoto post agnatos omnes & cognatos, inuicem succedere possent. Hæcque appellata est Bonorum possessio VNDE VIR ET VXOR: cuius sit mentio lib. 38. Pandectarum: eamq; Iustinianus lib. 3. Institutionum profiterur tueri se velle. Sed propius deinde accessit ad hæc Romulilegem. Ac in sua quidem Nou. Const. 53. statuerat, ut superstes coniunx, si inops sit, cum liberis possit succedere, & quadrantem consequatur, si modo is non excedat centum auri libras. Postea verò edidit Const. Nou. 117. ut non maritus vxori, sed vxor marito cum liberis succedat, & parem cum ijs habeat portionem: cuius tamen proprietatem ijs seruet, ipsaq; sola vtatur fruatur,

IN XV.

ADVLTERII CONVICTAM VIR, ET COGNATI,
VTI VOLENT, NECANTO.

1. 3. De adulterijs legem Lycurgus cur nullam ediderit?
2. Adulterijs legibus coercenda putauit Romulus.
4. Adulteriorum non acerbi vindices fuerunt Romani ante legem Iuliam.
5. Tiberius adulteris fuit remissior.
6. Domitianus legem Iuliam reuocare iussit.
7. Numæ Pompilij lex in pellices.
8. Pellex proprie quæ?
9. Apud veteres Germanos adulterarum poena viris permissa fuit.
10. Apud Romanos vir & cognati de capite mulieris domi iudicabant.
11. Pomponia Gracina Plautij mariti iudicio permissa & infans pronunciata.
12. Posthumia Posthumij Albinum Cof. & Licinia Cl. Asellum, maritos veneno tollentes stragulatæ sunt.
13. Mulieres quæ incestus Bacchanalium sacris interfuerant, quomodo condemnatæ sint?
14. Legis Romuli de adulteris in iurum reuocanda auctor fuit Tiberius.
15. Posteriores Romanorum leges in adulteras quæ?
16. Filiam cum adultero deprehensam confudere patri permittit lex Iulia.
17. In publica mulieris adultera accusatione patri præfertur maritus.
18. Romuli lex in adulteras apud Plerarchum.
19. Partus suppositus apud Romanos Capitalis.
20. Rerū amotarū non furti agendum aduersus vxorem.

1. **N** Vllam de adulterijs legem Lycurgus edidit, quòd nulli Spartæ adulterium fore putaret. Sed tam casta certè non erant ea tempora, vt id facile crediderit Romulus. Imò verò prudenter iudicauit nullam in Rep. magis necessariam esse legem. Aptius fortassis Lycurgus respondisset, eam se pretermisisse, quòd vix speraret eam feruere. Quid enim non audet, quid non petrupit hominum libido atque impudicitia? Nulla certè lex vnquam vel sæpius repetita editaque est, vel audacius magisve impune contempta. An mortuo Romulo Romæ multa statim fuerint adulteria, dicere non possum. Sed ante Legem Iuliam non admodum acerbi adulteriorum vindices Romani fuisse videntur. Quæ enim hoc in genere capitalia eorum iudicia commemorare possumus? Sed & post legem Iuliam Tiberius dicitur aliquando in Senatu grauiorem adulterij poenam deprecatus, suasisse, vt more & exemplo Maiorum adultera non nisi vltra ducentiesimum ab Vrbelapidem relegantur, quanquam & satis veteris legis acerbitas vltro alioqui remitteretur: nec modò, vt ait Iuuenalis, dormiebat, sed veluti mortua iacebat legis Iuliæ seueritas. Quid enim? Lusiferat sacræ connubia fallere tedæ. Domitianus impurus alioqui tyrannus iussit eam renasci, atque reuiuiscere, Quid effecerit, nemo non videt. Hic postremo præterire non possum quandam Legem Numæ Pompilij, nimium licet mollem, paulo post Romulum editam:

PELLEX ARAM IVNONIS NE TANGITO: SI TANGIT, IVNONI CRINIBVS DIMISSIS, AGNAM FOEMINAM CÆDITO.

Hæc Numæ Legē refert Festus li. 14. de Verborū veterū significatione, docens, antiquos propriè pellicē nominasse, quæ vxorē habenti nubebat, Ait Romulus: VIR ET COGNATI NECANTO.

Sic & Dionysius: ἀμαρτήρια δὲ τι γυνὴ ἀμαρτύνει τὸν ἀδελφεὺν μετὰ τὸν ἐλπίδα, καὶ τὸ μέγιστον τὸς τιμωρίας πύριον. τὰν αὐτὰ δὲ τι συγγενὴς μετὰ τὸν ἀδελφὸν ἐδύναται, ὅς τις ἢν φθορὰς σέβεται. (Si aliquid peccasset, poenam

pœnam luebat ex mariti læsi arbitrio: de huiusmodi verò criminibus cognati cum ipso cognoscebant in quibus erat violata pudicitia.)

Hancq; Romuli legem secuti videntur veteres Germani, apud quos scribit Tacitus adulterarum pœnam præsentem fuisse, & maritis permissam. Neq; verò hoc in genere modò vir & cognati de capite mulieris apud Romanos domi iudicabant, sed & alijs in criminibus. Nam & idē Tacitus refert, Pomponiæ Græcinam Plautio nuptam, cum superstitionis externæ rea esset, mariti iudicio fuisse commissam: eumque præscò instituto cum propinquis de capite, famaq; coniugis cognouisse, & infontem pronuntiâsse. Posthumia, quæ Posthumium Albinum Cæsulem; Licinia, quæ Claudium Asellum, viros suos veneno necauerant, priuato propinquorum decreto strangulatæ sunt. Atque hoc quoque Posthumio Consul, cum de ijs mulieribus inquireretur, quæ in cæstis illis sacris Bacchanalium interfuerant, damnatas ait Liuius, cognatisq; & quorum in manu essent, traditas esse; vt ipsi in priuato animaduertent eas. Sed & tempore Cæsaris, hæc Lex Romuli aliqua ex parte in vsum reuocata fuisse videtur. Nam scribit Suetonius Tiberium aliquando autorem fuisse, vt matronas prostratæ pudicitia, quibus accusator publicus deesset, propinqui, Maiorum more, de cõmuni sententia coercerent. Posteriores tamen Romanorum leges aliæ fuerunt. Nam nec omnino permiserunt marito interficere vxorem in adulterio deprehensam: quanquam si id fecerit impetu tactus doloris: scribit Papinianus pœna legis Cornelia de sicijs non teneri. id quæ rescriptum est à M. Antonino & Commodò. Sed & Diuum Prium rescripsisse, huic marito remittendum esse vltimum supplicium: quia difficillimum sit iustum dolorem temperare: & magis, quia plus fecerit, quàm, quia vindicare se non debuerit, puniendus sit. Patri tamen, cuius in potestate filia nupta erat, permisit Lex Iulia filiam cum adultero deprehensam confodere. Quod autem attinet ad publicam adulteræ mulieris accusationem, b Vlpianus respondit maritum patri præferri: quia (inquit) propensiori iure, & maiori dolore sit executurus accusationem. Vt ad Romulum reuertar, Plutarchus inter eius Leges hanc numerat; Vxor à viro diuertere non licere: maritum, abijcere & relinquere eam posse, quæ vel adultera esset, vel venefica, vel partum aut clauis supposuisset. Hanc alibi Romuli legem non legi. Et quidem existimo ob tales tamq; iustas causas non modò ab vxore diuertere, sed & eam occidere maritum, Romuli lege potuisse, cum quidem & propter causam leuiorem potuerit, vt ex capite sequenti intelligi potest. Et partus suppositionem non minus quàm veneficium capitali pœna vindicari, a iæ quoque Romanæ Leges tradunt. Si tamen clauibus suppositis furtum fecisset vxor, leuiori iudicio eam castigauerunt, cum reum a motarum potius quàm furri agi aduersus eam voluerint.

a L. 38. d. Imperatores. Ad leg. Iul. de adult.

b L. 2. d. vlti. Ad leg. Iul. de adult.

IN XVI.

SI VINVM BIBERIT, DOMI VT ADULTERAM PVNIVTO.

1. Abstemia mulieres in Latio ante conditam quoque urbem.

2. Fatua Fauna, Fauni foror vxorque, virgine cur cesa?

3. Abstemia esse mulieres Lycurgus cur noluerit?

4. Romæ non mulieres satum, sed & serui & adolescentes vinum non bibebant.

5. Massiliensiu & Milesioru vxores aquam bibebant.

6. Locri non nisi iubente medico vinum bibebant.

7. Egnatius Mecensus vxorem occidens à Romulo absolutus.

8. Cn. Domitius vinu bibentem mulierē dote multauit.

9. 10. Cato Censor instituit, vt cognatus osculum ferrens mulieres.

11. Ebrietas iam excusatur.

ANC legem non tam primus tulit Romulus, quàm retinuit cõfirmatque. Nam & ante Romam conditam mulieres in Latio abstemias fuisse accepimus; & Fatuam Faunam Fauni tororem vxoremq; quia contra morem decusq; regium ollam vini ebibisset, & ebria facta eluct, virgis myrteis à viro vsque ad mortem cæsam esse. Neque verò in Italia modò, sed in Græcia fuisse hanc legem, Xenophon non obscurè testatur, cum de Rep. Lacedæmoniorum verba facit; quanquam Lycurgo non admodum eam placuisse significat, existimanti ieiuniarum abstemiarumq; mulierum partus fore imbecil-

4 imbecilliores. Athenæus lib. 10. cap. 9. scribit apud Romanos non mulieres modo, sed & seruos & adolefcentes triginta annis minores non bibisse vinum. Sed
6 & Massilienses & Milesios voluisse mulieres aquam bibere. Zaleucum verò apud suos Locros, eum, qui merum bibisset, non iubente medico, capitali etiam pœna puniisse. Verba Athenæi sunt hæc:

παρὰ Λοκροῖς τοῖς ὑπερβόλοις ἔτι τις ἀνθρώπων ἐπὶ μὴ ἀποστρέφοντος ἐκ τῶν θεοῦ παλαιῶν νόμων, ἀδυνατοῦς ἢ νόμῳ, βελόνος τὸν νόμον θέντας, παρὰ δὲ μαρδαράταις ἄλλοις νόμοις, τὰς γυναῖκας φέροντας αἶμα, ἐν δὲ μακρότερον καὶ πρὸς τοὺς ἀνδράσιν τῶν ἀνὰ τὸν νόμον. παρὰ δὲ Ῥωμαίοις οὐτε οὐκίς τὸν οἶνον ἐπὶ νεμερῇ, οὐτε γυνὴ ἐλευθερὰ, οὐτε τῶν ἐλευθέρων οὐκ ἔφη μὲν τὴν τριάντην ἐτῶν. (Apud eos Locros qui magis vergunt ad Zephyrum, si quis merum sine medici imperio medicamento gratia biberit, capitis damnatur; quam legem tulit Zaleucus. Apud Massilienses autem lex alia foeminas aquam bibere iubet. In Milero ad hæc vsque tempora scribit Theophrastus hoc ipsum ex lege observari. Apud Romanos neq; domesticus bibebat vinum, neq; foemina libera, neque ex liberis iuvenes qui trigessimum annum non attigissent.)

Certè & Romulum ipsum ferunt ferè abstemium fuisse: & quendam Egna-
7 tium Mecennium, qui uxorem, quod bibisset vinum è dolio, interfecerat, Romu-
li sententia absolutum, Plinius quoque lib. 14. refert, matronam quandam, quod
8 oculos, in quibus erant clauces cellarum vinariarum, resignauisset, à suis inedia mori co-
8 actam esse. Mitior fuit Cn. Domitius, qui non nisi dote multauit mulierem, quæ
in scio viro plus vini bibisset, quàm valerudinis causa. Extant & ex quadam M.
Catonis Oratione de dote hæc verba: Vir cum diuortium fecit, mulieri iudex
pro Censore est. Imperium, quod videtur, habet. Si quid peruersè retreque; factum
est à muliere, multatur: si vinum bibit, si cum alieno viro probri quid fecit. Atque
9 iste quidem est Caro qui cum Censor esset, instituit, vt cognatis osculum mu-
lieres ferrent deprehendendi causa, an vinum bibissent. Sed & ex Ciceronis lib. 3.
de Rep. citat Nonius hæc verba: Ita magnam habet vim disciplina vercedum: ea-
rent temetò omnes mulieres. Item ex lib. 4. hæc: Atque etiam si qua esset fa-
mola, ei cognatio osculum non ferebat. Denique & Arnobius lib. 2. Disputat,
10 contra Gentes, loquens de Romanis matronis, inquit: Potionibus abstinent vi-
ni: assiniibus & propinquis osculari eas iusest, vt sobrias comprobent atque ab-
stemias se esse. Tertullianus in Apolog. conqueritur Maiorum instituta, quæ mo-
destiæ foeminarum patrocinabantur, cecidisse. Narrat illud ipsum quod de Me-
cennio dixi, & quod ex Plinio retuli. addit, & oscula propinquis offerre, necessi-
tatem mulieribus fuisse, vt spiritui indicarentur. At nunc (inquit) præ vino nul-
lum liberum est osculum. Sanè tamen videtur retentus multis annis in optimis
Italiæ familijs hic mos, vt nesciente viro vxor non auderet vinum gustare. Nam &
Blondus, qui vixit ante annos centum, scribit, legisse de dotali quoddam instru-
mentum, quod ante annos plus minus trecentos conscriptum fuerat, quo patri
puellæ sponsus mittebat, quoties illa peperisset, vinum ei octo primis diebus,
quantum deceret, bibendum dare: & de consilio medici, quandiu egrotasset.
Præterea omni festo selenni die, potu illam vnico oblectare. Sed non omnes sem-
per Romanas mulieres tam fuisse abstemias, nimis quàm notum est. Cura autem
Romulus vini vsum ijs adimere voluerit, minimè est obscurum. Valerius ait non
fuisse id permillum, ne in aliquod scelus prolaberetur: quia proximus à libero Pa-
tre intemperantiæ gradus ad incœssam Venerem esse consuevit. Dionysius scri-
bit; Grecis quidè leue vsum esse aut vitium ebrietatis, aut periculum in mulieribus;
sed prudentiore fuisse Romulū, qui iudicauit esse hoc initium adulterij; adulte-
riū autem extremæ infantiæ atq; dementia, vt non temerè vtunq; grauiter coër-
ceri voluerit: ταῦτα δὲ οἱ συγγενεῖς μάλιστα ἀνδρὸς ἐδίδαξαν, ἐν δὲ ἡν φερόμεν αἰματώσας, καὶ δὲ πάντων ἐλπίσας
τῶν ἀμαρτημάτων ἐκδοῦναι δεῖσθαι ἀνὴρ παρὰ τὸν, ἔτι δὲ οὐκ ἐνδεῖναι τοῖς ἀνδράσι, ἀμφοτέρω γὰρ ταῦτα συμμὴν ἐκ-
δοῦναι τὴν μέλει, ὅς ἀμαρτημάτων γυναικῶν ἐρχεται, φέρονται μὲν, ἀποσπείνεται δὲ τῶν νομίμων, μέλει δὲ φέρονται.
(Deijs criminibus cognati cum marito cognoscebant, in quibus erat violata pu-
dicitia; & quod apud Græcos videretur leuissimum, si deprehensa esset vinum bi-
bisse mulier, nam vtunq; damnauit Romulus, vt erratorum muliebrium ma-
ximum: ratus è stupro nasci insolentiam, stuprum è vinolentia.

Huiusce legis nulla in iuris Pandectis supersunt vestigia. Imò verò in ijs a tra-
11 ditum est militibus per vinum lapsis capitalem poenam remitti.

a L. d. d. pen. De
re milit.

IN XVII.

PARENTVM LIBEROS OMNE IVS ESTO RE-
LEGANDI, VENDENDI, OCCIDENDI.

1. Oeconomia rectè constituta necerunt Rerump.
2. In familijs bene constitutis reperuntur exempla opt. Rerump.
3. Persæ liberi sui vt seruis vtuntur.
4. Apud veteres Gallos viro in vxorem fuit ius vitæ & necis.
5. Aegyptij patrem occidentem filium morte non multarunt.
6. Greci potestatem patriam non voluerunt esse diuturnam.
7. Abdicatio siue Exhereditatio summa patris in filiis pœna apud Grecos.
8. Romulus & perpetuam & summam patri dedit in liberos potestatem.
9. Cassius & Manlius Torquatus hoc Romuli iure vsi sunt.
10. Patria potestas non fuit Roma semper eadem.
11. Abdicatorem Fabius vocat plurimum patrie potestatis fulmen.
12. 13. 16. Parentum in castigandis liberis asperitatem leges posteriores non tolerant.
14. Pater male tractans filium, emancipare eundem cogitur?
15. Auxo, Eques Romanus, ob immoderatè casum filium quomodo multatus?
17. Horatius Tergeminus sororem occidens à patre excusatur, reclamante rege Seruio Tullio.
18. Pater accusator potius filij quam iudex.
19. 20. Si quis pater filium, ne alius eum accuset, iudici offert, filio supplicium extremum remittitur.
21. 23. De patria potestate vendendi filium.
22. Tres illæ in emancipandis liberis imaginariæ venditiones, & manumissiones, vnde orta?
24. Numa voluit filium, cui pater vxorem dedisset, vendi non posse.
25. Filiam nuptam abducere pater cur non possit?
26. Ancillam, alterius contubernalem, vindicare dominus potest.
27. Patri an ius vendendi filijs. temporibus nostrorum Iurisconsultorum iam plane sit adeo? p. 1. um?
28. Nulla est liberi hominis venditio, nulla oppignratio.
29. Cesarum posteriorum rescriptis vendendi filijs, ius patri est ademptum.
30. Parentes inopes de publico liberis alimenta petere debent.

Vix in Republica vlla constitui potest, quin res œconomica rectè constituta sit. Nam & in hac illius quædam species est, ac forma. Sed non cuiusuis est hominis, familiarum iura prudenter & describere, & definire. Aristoteles lib. 8. Politic. grauiterscribit; in familijs bene institutis reperiri similitudines, & quasi exempla optimarum Rerump. Nam ius, quod patri datur in liberos, obtinere formam regie potestatis, patri enim curæ esse liberos. Sed in tyrannidem conuersam esse patriam potestatem apud Persas, qui libris suis non aliter vtuntur, atque seruis. Porrò marito cum vxore ius id rectè intercedere, quod est in Aristocratia. Nam pro dignitate virum ijs in rebus imperare, quæ dignæ sunt viro; quæ autem sceminam decent, eas ei tribui. Quòd si in omnibus præsit vir ac dominetur; fieri potestatem illam popularem, quam *πολυκρατία* vocant. Retinuit hanc moderationem Romulus, cum viri & vxoris societatem descripsit. neque sanè omnino illi in hanc ius vitæ & necis, quæ apud veteres Gallos fuisse scribit Cæsar, dedit. Sed in patria potestate, cui plurimum 4 tribuit, describenda, Persas magis secutus esse videtur, quàm vel Aegyptios, (quorum Leges etsi morte patrem, qui filium occidisset, non afficiebant, im-3 punitum tamen esse non sinebant, vt scribit Diodorus libro secundo) vel Græcos: qui ne diuturnam quidem esse voluerunt patriam potestatem. siniri enim 6 vel tertio post pubertatem filij anno, vel si is ad publica munera vocaretur: sed nec acerbioris aliquid iuris in filium obtinere: summam verò, quam inflige. 7 ret, pœnam esse, Abdicatorem, vel Exheredatorem. Romulus cum eas non satis graues pœnas esse iudicaret, quarum metu coerceretur iuuenem contumacia, & parenti suus honos conseruaretur; voluit non perpetuam modò, sed 8 & summam esse patris in liberos potestatem: vt etiam occidere, si vellet & æquum iudicaret, posset. Quo iure vsi dicuntur Cassius, & Manlius Torqua. 9 tus. Atque huius quidem legis rationem pluribus explicat Dionysius, & facile illud verum esse probat, quod abs Iustiniano postea dictum est; nullos esse alios homines, qui talem habeant in filios potestatem. Non fuit tamen ea semper, qualem Romulus instituit. M. Brutus in quadam sua ad Atticum epistola, 10

Dominum

Dominum (inquit) ne parentem quidem Maiores nostri voluerunt esse. Fabius
 11 abdicacionem vocat vltimum patriæ potestatis fulmen. Sed & in pietate magis
 12 quàm atrocitate consistere debere patriam potestatem, iudicauit Adrianus Imp.
 a & temperatissimam eam esse oportere Seneca pronunciauit. Sanè ius olim pa-
 tri fuisse vitæ, & necis in filium, Constantinus^a ait: & Paulus: noster fateretur, non
 minus licuisse occidere, quàm exheredare filium familiàs. Sed licuisse magis ali-
 quando, quàm licere, non obscure significant. Nam & abdicacionem,^d qua Græ-
 13 ci utebantur, sustulerunt: & ne maiorem quidem vllam parentum asperitatem in
 14 castigandis filijs Leges Romanæ tolerârunt. Cerrè Traianus^e voluit, vt pater co-
 geretur emancipare filium, quem contra pietatem malè tractabat; & ex consilio
 Neratij Prisci, atque Aristonis, tam inhumano patri denegauit bonorum posses-
 15 sionem, quæ manumissori datur. Sed & memoriæ proditum est; Auxonem Equi-
 tem Romanū, quod filium suū virgis immoderatus cecidisset, sic Romę publicè
 à parentibus omnibus, & filijsfam. nihil Equestrem dignitatē reueritis obsessum
 esse, vt suis eum stylis confoderent: & Augustus vix potuerit confossum liberare.
 16 Cerrè rescripta Cæsarum non patiuntur emendacionem propinquorum (vt vo-
 cant) in immensum extendi: & si quod sit filijsfamiliàs delictum grauiori aliquo
 supplicio dignum, dedit vultū Magistratū iudicio. Sed & cum adhuc vigeret Ro-
 muli lex, ideoq; pater Horatij illius Tergemini, qui, quod sororē occiderat, ho-
 17 micidij accusabatur, cōtenderet iudicem se esse debere, reclamauit Rex Seruius
 Tullius, Populoq; Rom. iudicium relinqui voluit. Testis est Dionysius lib. 3. Ergo
 18 nunc parens sit potius accusator, quàm iudex. Durus fortasse videbitur & crude-
 lis pater, qui filium capitis faciat reum. Sed ô singularem Legum Romanarū hu-
 19 manitatem. Si quis pius clemensq; parens infelicem filiū, ne alius eum accuset,
 cogatur offerre iudicem misericordiæ, volunt filio remitti extremū supplicii;
 ne contra pietatem, atq; humanitatem pater filio vitam, quæ dedit, sua delatione
 eripere videatur. sic enim dicitur^d D. Pius desertorem, quæ à patre suo fuerat ob-
 20 latus, in duriorē tantū militiam dari iussisse; ne videretur pater ad supplicii
 filium obtulisse. Sed vt ad Romulum redeamus, & de ea, quæ patri dedit, venden-
 21 di filij potestate aliquid dicamus; Dionysius talem, tantamque fuisse ostendit, vt
 etiā si filiū vendere pater posset, si fortè à primo, & secundo emptore fuisset
 manumissus; quanquam domino in seruum iuris tantum non esset. Hinc tres il-
 22 læ in emancipandis liberis imaginariæ venditiones, & manumissiones, quarū sit
 in Iure Ciuili mentio. Sic enim demum extincto patris iure, filij ius magis in tuto
 23 veteres fore iudicabant. Atq; hanc quidem Romuli Legem tam placuisse Roma-
 nis, ait Dionysius, vt etiā relata sit inter duodecim Tabulas, & multis annis seue-
 24 rissimè seruata. Numa tamen ab initio eam non nihil mitigauit. voluit enim filiū,
 cui pater vxorem dedisset, vendi non posse. Sicuti & Vlpianus^e ait, non posse pa-
 25 trem, filiam nuptā abducere: ne bene concordantia matrimonia iure patriæ po-
 26 testatis turbentur, tamen si dominus ancillam suam alterius contubernalem vin-
 27 dicare possit. Caterum ius alioqui vendendi filijsfam. patri planè ademptū fuit.
 sic tempore nostrorum Iurisconsultorum, certò adfirmare non possum: quanuis
 28 eorū res pōsa nullam esse tradant liberi hominis venditionem: & creditorum
 tradant relegadū esse, qui sciens à parente pignori acceperit filiumfam., & pa-
 trem euictionis nomine obligari, qui filium suum tanquā seruum ignorantem
 29 ptori vendidisset. Sed posteriorum Cæsarum rescriptis planè sublatam fuisse hęc
 venditionis speciem satis constat. Extat Dioeletiani, atque Maximian.^h rescri-
 ptū, liberos à parentibus neque venditionis neq; donationis titulo, neq; pigno-
 ris iure, aut alio quolibet modo, nec sub prætextu ignorantie accipientis, in aliū
 transferri posse. Constantinusⁱ tamen postea singularem vnū (vt vocat) casum
 excepit. voluit enim, vt inops pater, non habens vnde se alar, possit filium vende-
 re sanguinolentum, hoc est, recēs natum, & adhuc à matre rubentem, qui tamen
 in suam iterum ingenuitatem afferi possit, restituto emptori precio, aut alio ob-
 lato mancipio. Sed humaniores sunt illæ aliæ duæ eius Constantini constitutio-
 nes, quæ extant, lib. i. integri Codicis Theodosiani. de Alimentis quæ in opes pa-
 30 rentes de publico petere debent, si domini non habent quo suam sobolem alant.

1. 6. Liberos non monstrosos, & triennio minores, neque occidit, g. exponi passus est Romulus.
2. De infantibus expositis Principum rescripta.
3. Monstrosi liberi qui essent, iudicabant quinq; vicini homines.
4. Lucanus, Poeta, monstrosos partus quomodo definiat?
5. Partus monstrosi non sunt, qui Officia membrorum ampliauerunt.
7. Serpentes Roma partu humano editi.
8. Puella biceps, quadripes & c. nata Roma.
9. Puer quadrupes Roma natus.
10. Puer dentatus, barbatus, & c. natus ad Daphnen Antiochia.
11. Semimares & Androgynos quoq; non patiebantur viuere Arafricanos.
12. Interficiunt nostri benigniores fuisse Hermaphroditum.
13. Androgyni olim in prodigijs, Plinij temporibus in delictis habitij sunt.
14. 15. Liberi non sunt, qui contra formam humani generis conuerso more procreantur.
16. Conditiones illae, si liberos pepererit; & si pepererit, quid differant?
17. 18. Pauli & Vipiani responsa conciliata.
19. De Pueris deformibus & insignitijs Leges XII. Tabul.
20. Insignes aut insigniti partus qui?
21. Romuli Leges non scripta quae?
22. Asylum Romulus constituit ad imitationem Cadmi Thebarum conditoris.
23. 24. Asylii sunt posterioribus Romanis, tum succedentibus Christianis nimium placuit.
25. Iustinianus adeo sacras sceleratos homines protegere vetuit.
26. 53. Clientela à Romulo instituta diu durauit; & quae earum fuerit ratio?
27. Clientelarum frequens in Pandectis mentio.
28. Domestica suorum furta paterfamilias domi castigabat.
29. Clientes Proculo qui?
30. Gordianus Imp. rescriptis, Patronos à Clientibus non solitos exigere quod deberent.
31. 32. Leonis Imp. temporibus clientelarum ratio quomodo degenerauerit?
34. Clientelarum ius non personale erat sed gentilitium.
35. 36. 37. Applicationis ius; cum qui peregrinus alicui sese quasi in clientelam dabat.
38. Feuda an cum clienteli Romuli sint conferenda?
39. Feudorum originem ad Alexandrum Severum Imp. esse referendam.
40. De legibus, quas praeter Romulum ceteros Reges tulisse dicit Pomponius.
41. Tullij Hostilij lex de Tergeminis ex publico alendam vsq; ad pubertatem, quando lata?
42. Dionysius historiographus vixit anno Urbis 650.
43. Tergeminorum ius Roma posterioribus seculis auctum.
44. Seruij Tullij leges 50. desiderantur.
45. Columna aenea, in quam leges evanangelice Seruij Tullij insculptae erant, temporibus adhuc Augusti extabat.
46. Papirij I. C. codex legum Regiarum Pomponij adhuc tempore superstitis erat.
47. 48. Lex Regia, siue lex imperij, quae?
49. Per legem imperij Princeps siue Imperator iuri solennibus absoluitur.
50. Legis Regiae pars Roma nuper inuenta.
51. Lex regia; ne pregnantis mortua humetur antequam partus ei excidatur.
52. Caesares & Imperatores posteriores Reges aliquando.
53. Roma Urbis regia appellata. (dictos esse.)
54. Constitutiones Principum dici posse Leges Regias.

Occipit & eleganter & copiose Dionysius li. 2. explicat, eoq; in interprete uti visum est, & eius verba potius adscribere, quam mea ingerere:

Εἰς ἀνάγκην κατέστη τὸν οὐκ ὀρθῶς ἀπαρτὴν γενεῶν ἐκτρέφειν, καὶ θυγατέρας τὰς πορρωτέρους, ἀποκτενοῦντας δὲ μὴδὲν τῶν γενεαμένων ἐκτρέφειν τρεῖς τὶς, ἅλλω ἐκ τῶν γενεῶν παιδίον ἀναπαύον, ὃ τέρας ἔχον ἀπὸ γυναικός. ταῦτα δ' οὐκ ἐνέχοντες ἐκτρέφον τὸς γυναικούς, ἐπὶ δὲ ἐξαρτὰς τὰς πορρωτέρους οὐκ ἐκτρέφον τοὺς γυναικὸς οὐκ ἐκτρέφον (necessitate colonis imposuit educandi quicquid esset masculi, & si filiabus primogenitas nullam autem prolem necari permisit minorē triennio, nisi si quid mutilū aut aliquo prodigiosum in ipso partu esset editū, tales enim fortis exponi à patre tib' nō vetuit, sed indicatos prius quinque viris vicinis proximis, si illis quoq; exponendos esse visum fuerit.)

Ergo saltem liberos non monstrosos & triennio minores omnino alii voluit Romulus: nec modò nō occidi passus est, sed nec exponi. Quod & posteriores Principes fecerunt sunt, quorum de infantibus expositis extant rescripta. Sed neq; patris arbitrio reliquit, quinā monstrosi liberi iudicandi essent. Imò verò eius rei iudicij; detulit quinq; hominibus vicinis, priusquā pater quicquā tentare posset. Lucanus definitur videtur monstrosos hominū partus, numerotq; modotq; membrorum. Sed meminerimus quod noster Paulus ait; partus nō statim esse monstrosos, qui humanorū membrorū officia ampliauerunt; & ideo inter liberos cōnumerati. neq; sã nẽ villa vel humanitas, vel ratio patitur, eos hoc prætèxtu necari. Neq; alios impu nẽ cadi posse Romulus voluit, quàm qui monstrosi ita essent, vt verè homines dici nō possent, quales sèpe Roma vidit. Initio belli Marsie peperit ancilla serpētem, vt testis est Plinius li. 7. Et alter Plinius refert L. Scipione & Norbano Coss. in Hetruria Clusij matrẽ, viuū serpētem peperisse: & eū iussu Aruspiciū in profluentẽ deice cū, aduersa aqua natã sse. C. Lelio & L. Domitio Coss. puella biceps, quadripes; quā adriana, gemina sceminea natura, nata est; & aliquot ante annis, L. Furio &